
MONITORING KONDYCJI SEKTORA EKONOMII SPOŁECZNEJ W MAŁOPOLSCE

WYBRANE ZAGADNIENIA

Skrócony raport z badań w 2015 roku

Publikacja powstała w ramach projektu „Małopolski Ośrodek Koordynacji Ekonomii Społecznej”

Wydawca:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

ul. Piastowska 32

30-070 Kraków

www.es.malopolska.pl

Autor:

Marta Bohdziewicz-Lulewicz

Projekt okładki i skład:

BEZobaw Agencja Reklamowa

ul. Powstańców 25A, 31-422 Kraków

www.bezobaw.pl

Druk:

Papillon s.c. I. Krasna i R. Krasny

ul. Saska 4, 30-720 Kraków

tel.: +48 12 307 75 00

e-mail: biuro@drukarniapapillon.pl

www.drukarniapapillon.pl

ISBN 978-83-60242-91-9

Nakład: 250 egz.

Publikacja dostępna jest także w wersji elektronicznej pod adresem:

www.es.malopolska.pl

Kopiowanie i rozpowszechnianie może być dokonane z podaniem źródła.

Publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie.

**MONITORING KONDYCJI
SEKTORA EKONOMII
SPOŁECZNEJ
W MAŁOPOLSCE
WYBRANE ZAGADNIENIA**

Skrócony raport z badań w 2015 roku.

■ WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW

CAWI - Wywiad przez Internet, prowadzony za pomocą udostępnienia respondentom kwestionariusza internetowego (*Computer Assisted Web Interviewing*)

CIS - Centrum Integracji Społecznej

ES - Sektor ekonomii społecznej

JST - Jednostki samorządu terytorialnego

NGO - Organizacje pozarządowe (*non-governmental organisation*)

Organizacja - organizacja pozarządowa

PES - Podmiot ekonomii społecznej

PFRON - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

PS - Przedsiębiorstwo społeczne

ROPS - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

SRL - Strategia Rozwoju Lokalnego

SRPS - Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych

WTZ - Warsztaty Terapii Zajęciowej

ZAZ - Zakład Aktywności Zawodowej

POWER - Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój

SPIS TREŚCI

WNIOSKI I REKOMENDACJE DOTYCZĄCE ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ W MAŁOPOLSCE	5
1.1. Badanie przedsiębiorstw społecznych w zakresie działalności społecznej i ekonomicznej.....	6
1.2. Badanie gmin i powiatów w zakresie współpracy z PES	9
METODOLOGIA I REALIZACJA BADANIA	11
2.1. Metodologia i realizacja badania	12
2.2. Opis narzędzi badawczych	13
NAJWAŻNIEJSZE WYNIKI BADAŃ	15
3.1. Opis przedsiębiorstw społecznych	16
3.2. Działalność społeczna	20
3.3. Współpraca organizacji z otoczeniem	25
WSPÓŁPRACAJEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO Z PODMIOTAMI EKONOMII SPOŁECZNEJ	29
4.1. Obszary współpracy gmin i powiatów z PES.....	31
4.2. Formy współpracy gmin i powiatów z PES.....	32
4.3. Potencjał PES do współpracy w zakresie usług użyteczności publicznej.....	34
4.4. Ekonomia społeczna w wymiarze dokumentacji strategicznej JST	35
4.5. Inicjatywa lokalna, fundusz sołecki i klauzule społeczne w zamówieniach publicznych	39
ZASOBY LUDZKIE W PRZEDSIĘBIORSTWACH SPOŁECZNYCH	42
5.1. Liczba zatrudnionych ogółem	43
5.2. Zatrudnienie na umowę o pracę	43
5.3. Liczba zatrudnionych w ramach umowy cywilnoprawnej	44
5.4. Zatrudnienie subsydiowane	44
5.5. Poziom zatrudnienia beneficjentów w przedsiębiorstwach społecznych	45
5.6. Zatrudnienie i zwolnienia beneficjentów w ostatnich 12 miesiącach funkcjonowania PS.....	45
5.7. Wolontariusze	47
5.8. Plany dotyczące zatrudnienia w najbliższych 12 miesiącach	49
5.9. Wpływ pracowników i członków przedsiębiorstw społecznych na ważne decyzje w organizacji.....	49
5.10. Podnoszenie kwalifikacji zawodowych.....	50
DZIAŁALNOŚĆ EKONOMICZNA PRZEDSIĘBIORSTWA	52
6.1. Obszary działalności ekonomicznej i jej odbiorcy	53
6.2. Sytuacja finansowa przedsiębiorstw społecznych.....	54
6.3. Bariery i słabości prowadzenia działalności ekonomicznej	59

WPROWADZENIE

Niniejsze opracowanie powstało na bazie dwóch, przeprowadzonych na przełomie 2015 i 2016 r. badań, których wynikiem są raporty¹ pn.:

1. „Monitoring przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce. Raport z VI edycji badań.”
2. „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej w Małopolsce. Raport z IV edycji badań.”

Obydwa badania są cyklicznymi, rokrocznie realizowanymi badaniami ilościowymi pozwalającymi obserwować zmiany zachodzące w obszarze rozwoju przedsiębiorstw społecznych oraz zasięgu współpracy jednostek samorządu terytorialnego (JST) z podmiotami ekonomii społecznej (PES). Tegoroczna edycja „Monitoringu przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce” jest już szóstą z rzędu, natomiast badanie pn. „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej w Małopolsce” jest czwartym badaniem tego obszaru.

Przeprowadzenie badań oraz opracowanie raportu pn. „Monitoring przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce” zostało wykonane w ramach ukończonego już projektu „Akademia Rozwoju Ekonomii Społecznej – Etap II” natomiast badanie pn. „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej w Małopolsce” zostało wykonane w ramach trwającego obecnie projektu „Małopolski Ośrodek Koordynacji Ekonomii Społecznej” (MOKES). Projekt MOKES realizowany jest w ramach Osi Priorytetowej 9 Region spójny społecznie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014 - 2020, Działanie 9.3 *Wsparcie ekonomii społecznej*.

¹ Pełne wersje raportów w są dostępne do pobrania na stronie www.es.malopolska.pl w zakładce: Biblioteka ES.

■ WNIOSKI I REKOMENDACJE
DOTYCZĄCE ROZWOJU
EKONOMII SPOŁECZNEJ
W MAŁOPOLSCE

Na początku opracowania przedstawiamy wybrane wnioski płynące z przeprowadzonych badań oraz rekomendacje, które dotyczą działań wspierających rozwój podmiotów ekonomii społecznej w regionie.

■ 1.1. Badanie przedsiębiorstw społecznych w zakresie działalności społecznej i ekonomicznej

1. Zdecydowana większość małopolskich PS biorących udział w badaniu działała na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (80%), głównie na rzecz osób niepełnosprawnych, długotrwale bezrobotnych oraz dzieci i młodzieży z środowisk zagrożonych. Najczęstszymi formami wsparcia dla beneficjentów PS była aktywizacja zawodowa i edukacja, organizacja czasu wolnego i pomoc terapeutyczna.
2. Przedsiębiorstwa społeczne zajmujące się aktywizacją zawodową i edukacją są najbardziej efektywne w zakresie dostarczania wsparcia szkoleniowego i doradczego, poradnictwa specjalistycznego i zatrudnienia w organizacji. Kilkukrotnie mniej beneficjentów może liczyć na wsparcie w zakresie przystosowania i „wypuszczenia” na wolny rynek pracy oraz staży w firmach zewnętrznych bądź w PS. Może to mieć związek z relatywnie słabymi kontaktami badanych PS zarówno z biznesem, jak i innymi podmiotami ekonomii społecznej. Wskazane jest zatem włączenie małopolskich PS w sieci współpracy wewnątrzsektorowej i międzysektorowej, w ramach których mogłoby dojść m.in. do realizacji działań mających na celu przygotowanie pracowników do pracy na otwartym rynku poprzez staże w firmach zewnętrznych.
3. Blisko połowa badanych PS zadeklarowała prowadzenie działań z zakresu dostarczania usług użyteczności publicznej obejmując swym wsparciem ponad 18 000 mieszkańców. Ponieważ wzrasta zapotrzebowanie na tego typu działania (np. usługi opiekuńcze nad osobami zależnymi), jak również zmienia się podejście władz do zlecania tego typu zadań podmiotom społecznym, należy promować wśród lokalnie działających przedsiębiorstw społecznych nowe rozwiązania dotyczące możliwości wsparcia finansowego dla PS ukierunkowane na dostarczanie usługi użyteczności publicznej. Równocześnie należy zadbać o wsparcie szkoleniowo-doradcze dla pracowników PS w zakresie standardu świadczenia tego typu usług.
4. Tylko co piąte badane PS przyznało, że działa w zakresie rozwoju społeczności lokalnej poprzez wspieranie produktów lokalnych. Wskazana jest zatem promocja niszy rynkowej, jaką jest marketing terytorialny, produkt lokalny i szeroko pojęta działalność w obszarze dziedzictwa kulturowego i walorów krajobrazowych Małopolski. PS zakorzenione lokalnie są predestynowane do tego by być najlepszym dostawcą

tego typu usług przyczyniając się do rozwoju i promocji społeczności lokalnych, a co za tym idzie regionu.

5. Badane przedsiębiorstwa społeczne zatrudniają średnio 8 pracowników, w tym 5 na umowę o pracę. Są to zatem raczej mali pracodawcy, choć ich znaczenie w niewielkich społecznościach lokalnych jest nie do przecenienia, również w zakresie tworzenia miejsc pracy. Z roku na rok zmniejsza się jednak udział PS, które korzystają z zatrudnienia subsydiowanego. W 2015 roku zaobserwowano też mniejszą o połowę liczbę nowozatrudnionych beneficjentów. Możliwe, że był to efekt braku projektów społecznych w 2015 r., w ramach których byli zatrudniani beneficjenci PS.
6. Analizując liczbę beneficjentów, którzy zakończyli pracę w PS w stosunku do nowoprzyjętych w 2015 roku widać blisko trzykrotnie wyższy wskaźnik osób zatrudnionych (208) w stosunku do zwolnionych (77), przy czym połowa z tych drugich (38) znalazła pracę na otwartym rynku. Świadczy to o relatywnie dobrym wskaźniku zatrudnialności osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w badanych podmiotach. Nowy okres finansowania, w którym do dyspozycji będzie zarówno bezzwrotne wsparcie finansowe na tworzenie nowych miejsc pracy, jak i zwrotne na rozwój PS stanowi szansę na tworzenie wartościowych miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Bardzo ważną rolę w tym procesie będą pełniły OWESy, które powinny dbać o to, by dofinansowanie trafiło do podmiotów mających potencjał zatrudnieniowy - by nowopowstające miejsca pracy miały charakter trwały i powiązany ze stabilnym rozwojem działalności PS.
7. Około 50% badanych PS współpracowało z biznesem i było zadowolonych z efektów kooperacji, jednak wskazane są działania zmierzające do wzmocnienia zasięgu i intensywności tej współpracy:

W przypadku PS nastawionych głównie na działalność ekonomiczną w obszarach:

- a) korzystania z wiedzy biznesowej w formie np. mentoringu, coachingu biznesowego dla przedsiębiorców społecznych,
- b) wzmocnienia relacji biznesowych (zakup produktów i usług od PS).

W przypadku PS nastawionych na działania aktywizacyjne w stosunku do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym:

- a) stworzenie warunków do współpracy PS z firmami w zakresie organizacji staży, praktyk zawodowych, subsydiowanego zatrudnienia, zajęć reintegracji zawodowej u pracodawcy.

8. Tylko połowa badanych PS współpracowała i pozytywnie oceniła współpracę z sektorem publicznym. Zważywszy, że PS mogą być realizatorem zadań publicz-

nych, w szczególności z zakresu usług deficytowych, odsetek ten nie jest satysfakcjonujący. Rekomenduje się zatem, by zarówno przedsiębiorstwa społeczne wyszły z ofertą współpracy do samorządów lokalnych, jak i JST zaproponowały współpracę lokalnym podmiotom społecznym. Tego typu działania powinny być inicjowane przez Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (na poziomie lokalnym) oraz ROPS jako Koordynatora ES na poziomie województwa i subregionów Małopolski.

9. Kondycja finansowa badanych PS, mierzona wynikiem finansowym, z roku na rok się pogarsza. Tylko ¼ PS osiągnęła w 2015 roku zysk, ok. 50% ani zysk, ani stratę, a kolejna ¼ stratę. Bardzo ważnym działaniem OWES będzie zatem dostarczenie profesjonalnego doradztwa biznesowego, wsparcie w zakresie usług, w tym marketingowych czy budowy strategii rozwoju firmy.
10. Analizując sytuację finansową (poziom przychodów, wynik finansowy, plany zatrudnieniowe) spółdzielni socjalnych w 2015 roku widać duże zróżnicowanie tego typu podmiotów. Występuje związek między kondycją spółdzielni, a jej założycielami. Dużo stabilniej funkcjonują spółdzielnie założone przez osoby prawne lub z udziałem osoby prawnej. Rekomenduje się zatem promowanie tej formy tworzenia spółdzielni socjalnych, jako takiej, która dysponuje większym potencjałem i rokuje większe szanse na trwałą i rozwojową działalność.
11. Analizując główne bariery w prowadzeniu działalności PS w 2015 roku należy zwrócić uwagę, że cztery podstawowe problemy dotyczyły czynników niezależnych od PS – trudności z pozyskaniem środków pieniężnych, złej koniunktury na rynku, niejasnych przepisów prawnych oraz barier administracyjnych. Ważnym działaniem projektów centralnych w zakresie rozwoju ekonomii społecznej finansowanych z POWER będzie zatem wypracowanie mechanizmów zwrotnego wsparcia finansowego dla PS, jak również stworzenie/nowelizacja przepisów prawnych, które będą stymulować rozwój sektora.
12. Zdecydowana większość badanych PS podnosi kwalifikacje swoich pracowników poprzez szkolenia, kursy (w 2015 roku – 68%). Największym zainteresowaniem cieszą się szkolenia dotyczące pozyskiwania środków finansowych. W tym roku widoczne jest też zainteresowanie szkoleniami branżowymi (na drugim miejscu w priorytetach badanych PS). Jest to dobry znak świadczący o tym, że PS dostrzegają potrzebę profesjonalizacji swych usług komercyjnych. Tego typu szkolenia powinny być oferowane na komercyjnym rynku np. w formie bonów szkoleniowych.

1.2. Badanie gmin i powiatów w zakresie współpracy z PES

1. Od początku realizacji badań, małopolskie gminy i powiaty współpracują z PES głównie w obszarze sportu, turystyki i rekreacji, kultury oraz pomocy społecznej. Wiąże się to zapewne z potencjałem lokalnie działających PES, które jak wynika z badań najliczniej współpracują z klubami sportowymi oraz stowarzyszeniami działającymi w obszarze organizacji czasu wolnego. Bardzo istotną kwestią jest stymulowanie lokalnej społeczności (mieszkańców, organizacji pozarządowych, władz lokalnych) do tworzenia na swoim terenie podmiotów, które będą zdolne realizować usługi na rzecz mieszkańców, zwłaszcza w kontekście zmian demograficznych (np. starzejącego się społeczeństwa). W badanych JST brakuje bowiem organizacji świadczących usługi opiekuńcze (tylko w ok. ¼ gmin i powiatów), usługi edukacyjne (w 29% JST) czy dożywiania osób w trudnej sytuacji (32% JST).
2. Główne formy współpracy JST z PES w 2015 roku opierały się na wspieraniu PES w realizacji zadań publicznych, informowaniu się o planach działań i wsparciu lokalowym. Niestety bardzo rzadko samorządy decydują się na udzielanie gwarancji, pożyczek i poręczeń dla PES, realizację inicjatywy lokalnej (choć impuls do tego działania powinien wyjść od mieszkańców i/lub organizacji) czy realizację wspólnych z PES projektów partnerskich. Przyczyną może być zarówno brak organizacji, które mogłyby skorzystać np. z poręczenia, ale też brak wiedzy organizacji o takich możliwościach. Bardzo ważnym zadaniem, zarówno Koordynatora ES w regionie, jak i OWES jest zatem praca z samorządami w zakresie pokazywania korzyści szeroko zakrojonej współpracy, dobrych praktyk, ale i edukacji PES o całym wachlarzu możliwości współpracy z samorządem.
3. Ekonomia społeczna w środowiskach lokalnych nie jest powszechnie utożsamiana z rozwojem lokalnym. Świadczyć o tym może brak wiedzy czy w strategii rozwoju lokalnego znajdują się zapisy o stosowaniu instrumentów ES (37% JST), w 13% JST takich zapisów na pewno nie ma. Również nie w każdej strategii rozwiązywani problemów społecznych znajdziemy wzmiankę o możliwościach jakie dają inicjatywy ES w obszarze pomocy społecznej (zapis taki jest w 42% strategii). Planowane działania Regionalnego Koordynatora ES oraz OWESów w zakresie edukacji dotyczącej ES w gminnych i powiatowych dokumentach są zatem bardzo potrzebne.
4. Z badań wynika, że osoby odpowiedzialne za współpracę z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami społecznymi nie utożsamiają tego obszaru z nurtem ekonomii społecznej, przedmiotowo ograniczając się jedynie do obszarów współpracy zapisanych w ustawie o pożytku publicznym i o wolontariacie (w części dotyczącej programów współpracy). Należy zatem dotrzeć z przystępną i praktyczną

informacją o instrumentach ES do osób odpowiedzialnych za współpracę z organizacjami pozarządowymi w gminach (zwłaszcza wiejskich).

5. Bardzo złe wyniki w 2015 roku odnotowano w zakresie realizacji inicjatyw lokalnych. Pomimo tego, że 1/3 JST zabezpieczyła środki na tego typu przedsięwzięcie, tylko w 9% badanych JST podpisano umowę na jej wykonanie. Zapewne wynika to z braku wiedzy wśród mieszkańców o tego typu przedsięwzięciu. Otwiera się tu szerokie pole do działań promujących inicjatywę lokalną, jako metodę oddolnego, opartego na zaangażowaniu mieszkańców rozwiązywania problemów lub reagowania na własne potrzeby w miejscu zamieszkania.
6. Klauzule społeczne, mimo znacznego wzrostu wiedzy na ich temat są wykorzystywane w stopniu marginalnym (w 2015 roku 3 gminy). Głównymi powodami takiego stanu rzeczy, według opinii respondentów, był brak wiedzy praktycznej oraz wykonawców, którzy mogliby sprostać takiemu zleceniu. Działania promujące klauzule społeczne powinny iść dwutorowo – należy upowszechnić klauzule społeczne wśród przedsiębiorstw społecznych zatrudniających osoby niepełnosprawne i bezrobotne wraz z informacją by nawiązywały ściślejszą współpracę z lokalnym samorządem oraz wskazywać samorządom korzyści ze stosowania tego rozwiązania wraz z praktycznym instruktażem, jak bezpiecznie wprowadzić stosowne zapisy do przygotowywanej procedury.

- METODOLOGIA
I REALIZACJA BADANIA

2.1. Metodologia i realizacja badania

Badania pn. „Monitoring przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce” oraz „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej” zostały zrealizowane techniką CAWI – wywiadu kwestionariuszowego przy pomocy specjalnie utworzonej aplikacji internetowej do gromadzenia danych (www.monitoring.es.malopolska.pl). Badanie składało się z dwóch faz:

1. samodzielnego wypełniania ankiety internetowej (CAWI),
2. wypełniania ankiety internetowej (CAWI) wspomaganą kontaktami z pracownikami ROPS. Obejmowały one w szczególności:
 - kontakty telefoniczne w celu zachęcenia do udziału w badaniu,
 - ponowną wysyłkę zaproszeń oraz linków do ankiety z aplikacji,
 - kontakty telefoniczne z podmiotami, które nie zakończyły wypełniania ankiety w celu uzupełniania brakujących odpowiedzi,
 - kontakty telefoniczne z podmiotami, które nie rozpoczęły wypełniania ankiety w celu uzupełnienia wszystkich odpowiedzi.

W przypadku „Monitoringu przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce” badaniem objęte zostały podmioty, które zgodnie z koncepcją badania tworzą populację, a które w dniu badania działały na rynku minimum 12 miesięcy²:

- 5 centrów integracji społecznej (CIS),
- 7 zakładów aktywności zawodowej (ZAZ),
- 65 spółdzielni socjalnych,
- 20 spółdzielni inwalidów i niewidomych,
- 3203 stowarzyszeń i fundacji znajdujących się w bazie GUS, w tym:
 - 465 organizacji posiadających zarejestrowaną działalność gospodarczą³,
 - 2738 organizacji nie posiadających zarejestrowanej działalności gospodarczej, ale potencjalnie mogących prowadzić działalność ekonomiczną w ramach odpłatnej działalności pożytku publicznego⁴.

Podmioty te należą do kategorii, które, zgodnie z koncepcją badania, tworzą potencjalną populację przedsiębiorstw społecznych w regionie (prowadzących równocześnie działalność ekonomiczną i społeczną).

² Ten warunek był istotny zwłaszcza w przypadku licznie powstających spółdzielni socjalnych (na dzień badania było ich zarejestrowanych 90, a do badania kwalifikowało się tylko 65).

³ W tym prowadzące PS w formie spółki non profit.

⁴ Z uwagi na brak informacji w bazie GUS dotyczącej prowadzenia odpłatnej działalności pożytku publicznego zaproszenie do wypełnienia ankiety otrzymały wszystkie stowarzyszenia i fundacje. W przypadku gdy w drugim pytaniu zaznaczyły, że nie prowadzą działalności ekonomicznej, bądź w trzecim pytaniu zaznaczyły, że jest ona incydentalna, system wykluczał je z dalszego badania.

Kwestionariusz ankiety dostępny był od dnia 1 października 2015 r. do 15 listopada 2015 r., przy czym od 1 listopada podjęte zostały kontakty telefoniczne.

W efekcie podjętych działań uzyskano odpowiedzi od 245 podmiotów, z tego:

- 141 nie kwalifikowało się do badania: 121 PES z powodu braku prowadzenia działalności ekonomicznej, kolejne 20 z powodu incydentalnie prowadzonej działalności ekonomicznej,
- 82 wypełniły ankietę w całości,
- 42 wypełniły ankietę w części.

W przypadku badania „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej”, badaniem objęte zostały wszystkie powiatowe i gminne jednostki samorządu terytorialnego. Kwestionariusz był dostępny od 11 stycznia 2016 r. do 28 lutego 2016 r., przy czym od 1 lutego 2016 r. rozpoczęto kontakty telefoniczne.

W badaniu wzięły udział 153 jednostki samorządu terytorialnego:

- 139 gmin (76,4% wszystkich gmin),
- 14 powiatów (73,7% tego typu jednostek).

Łącznie w IV edycji badania udało się pozyskać odpowiedzi od 76% populacji gminnych i powiatowych jednostek samorządu terytorialnego (JST).

■ 2.2. Opis narzędzi badawczych

W przypadku „Monitoringu przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce” kwestionariusz ankiety został podzielony na 5 kluczowych zagadnień:

- 1 Forma i geneza organizacji
- 2 Działalność społeczna organizacji
- 3 Współpraca organizacji z otoczeniem
- 4 Zasoby ludzkie organizacji
- 5 Obszary działalności ekonomicznej podmiotów

W przypadku badania „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej” kwestionariusz ankiety został podzielony na 3 kluczowe zagadnienia:

- 1 Współpraca JST z PES
(obszary i formy współpracy, potencjał PES)
- 2 Wymiar dokumentacji strategicznej JST
- 3 Inicjatywa lokalna, fundusz sołecki i klauzule społeczne w zamówieniach publicznych

W przypadku badania dotyczącego współpracy JST z PES warto podkreślić, że pytaliśmy o współpracę JST z szerszą kategorią podmiotów niż tylko przedsiębiorstwa społeczne, a mianowicie z podmiotami ekonomii społecznej, w obrębie których znajdują się również organizacje nie wykazujące się aktywnością ekonomiczną (nie prowadzą działalności gospodarczej ani odpłatnej statutowej).

■ NAJWAŻNIEJSZE
WYNIKI BADAŃ

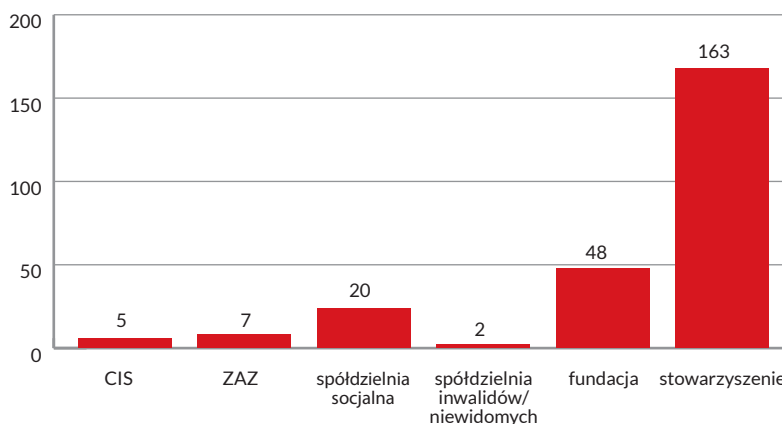

Dla większej przejrzystości opracowania, wyniki obydwu badań zostały przedstawione w podziale na 6 głównych obszarów badawczych, w dużym stopniu odzwierciedlających strukturę kwestionariuszy ankiety obydwu badań.

Kolejna ważna uwaga dotyczy różnych liczebności w odpowiedziach na poszczególne pytania. Jak zostało zaznaczone w rozdziale dotyczącym metodologii, kwestionariusze ankiety zostały wypełnione w różnym stopniu zarówno przez PS, jak i JST, stąd pod wykresami znajduje się symbol N oznaczający konkretną liczbę podmiotów, które udzieliły odpowiedzi w danym pytaniu.

3.1. Opis przedsiębiorstw społecznych

Najliczniejszą grupę podmiotów, która zaczęła wypełnianie kwestionariusza stanowiły stowarzyszenia 63% (163 podmioty z 245), następnie fundacje 18,5% (48 z 245) i spółdzielnie socjalne stanowiły 7,7% (20 z 245). W przypadku podmiotów integracyjnych - zakładów aktywności zawodowej i centrów integracji społecznej - udało się pozyskać dane od wszystkich działających dłużej niż rok ZAZ-ów (7) i CIS-ów (5). W badaniu wzięły udział również 2 z 20 działających spółdzielni inwalidów i niewidomych.

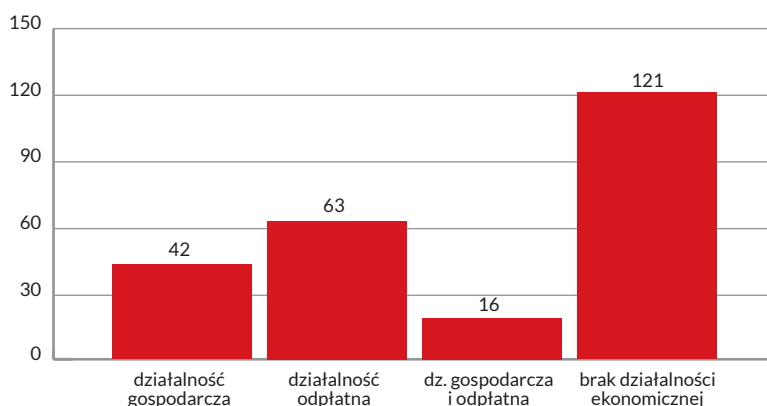

Wykres 1. Forma organizacyjna badanych podmiotów. N=245

Drugim kryterium definiującym przedsiębiorstwo społeczne, zgodnie z definicją przyjętą w koncepcji badania, było prowadzenie przez organizację działalności ekonomicznej, rozumianej jako zarejestrowana działalność gospodarcza, odpłatna działalność nie dla zysku lub obydwie formy jednocześnie. Kryterium to dotyczyło przede wszystkim podmiotów będących fundacją, stowarzyszeniem lub zakładem aktywności zawodowej. Pozostałe podmioty mają określone zasady prowadzenia działalności ekonomicznej:

CIS-y mogą prowadzić jedynie działalność odpłatną, a spółdzielnie (socjalne⁵ i inwalidów i niewidomych) prowadzą zarejestrowaną działalność gospodarczą.

Niestety, kryterium prowadzenia działalności ekonomicznej nie zostało spełnione przez 121 podmiotów, które rozpoczęły wypełnianie ankiety. Najliczniejszą kategorię stanowiły podmioty prowadzące działalność odpłatną - 63, następnie działalność gospodarczą - 42; 16 PS łączy prowadzenie obydwu rodzajów działalności.

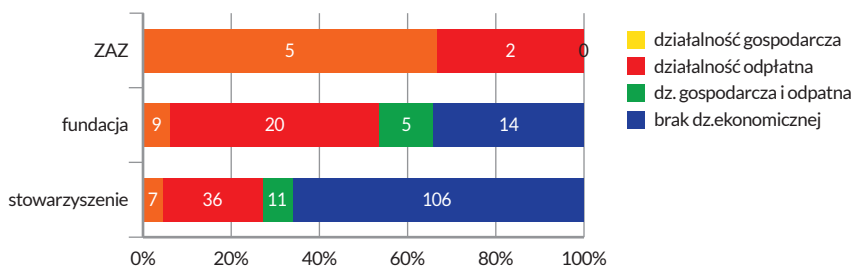

Wykres 2. Forma prowadzonej działalności ekonomicznej. N=242

Spośród PS, które nie prowadziły działalności ekonomicznej, jak co roku, najliczniejszą grupę stanowiły stowarzyszenia - 106. Badane fundacje, w najliczniejszej grupie 20 organizacji zadeklarowały prowadzenie działalności odpłatnej. W przypadku 7 badanych ZAZ-ów 5 zadeklarowało działalność gospodarczą, a dwa odpłatną.

Kolejny wykres prezentuje rozkład odpowiedzi organizacji, będących fundacjami, stowarzyszeniami lub ZAZ-ami, co do ich działalności ekonomicznej.

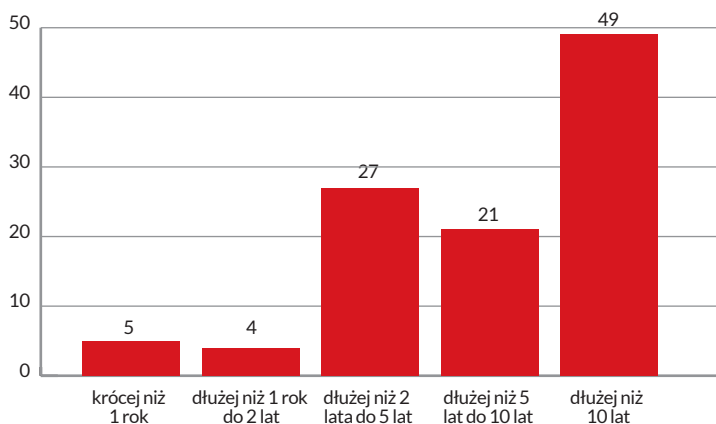
⁵ Spółdzielnie socjalne mogą obok działalności gospodarczej prowadzić też działalność odpłatną pożytku publicznego.

Wykres 3. Rodzaj prowadzonej działalności ekonomicznej w wybranych formach organizacyjnych. N=215

Kryterium dodatkowym w przypadku prowadzenia działalności ekonomicznej był jej stały, cykliczny bądź incydentalny charakter, co pozwoliło wykluczyć z badania te organizacje, które jedynie „od czasu do czasu” podejmowały taką aktywność. W badanej próbie znalazło się 20 takich organizacji i było to 13 stowarzyszeń oraz 7 fundacji, dlatego w dalszej części badania nie brały one już udziału i liczba wypełniających ankietę PS ograniczona została do 106 organizacji.

Biorąc pod uwagę długość funkcjonowania organizacji na rynku, blisko połowa badanych przedsiębiorstw społecznych to podmioty starsze, funkcjonujące dłużej niż 10 lat. Najstarsze PS w próbie (działające powyżej 10 lat) to obydwie badane spółdzielnie inwalidów i niewidomych, 2/3 stowarzyszeń, 1/3 fundacji i 4 z 7 ZAZ. Relatywnie najmłodsze są spółdzielnie socjalne; wszystkie funkcjonują na rynku do 5 lat.

Wykres 4. Długość istnienia na rynku. N=106

Badane przedsiębiorstwa zapytano również o charakter środków finansowych wykorzystanych przy ich zakładaniu. Na podstawie rozkładu odpowiedzi badanych, można zauważyć, że w procesie założycielskim organizacji ponad połowa podmiotów - 56% (57 z 102) wskazało głównie na udział środków prywatnych. Na drugiej pozycji uplasowały się PS korzystające ze środków publicznych - 31 z 102 czyli 30% (niemal identycznie jak w ubiegłorocznym badaniu). Pozostała grupa - 14% wskazała na porównywalny poziom tych dwóch źródeł (14 z 102 PS).

Korelując formę prawną z rodzajem środków publicznych stanowiących podwaliny pod rozpoczęcie działalności, jak co roku widzimy to samo zjawisko - fundacje i stowarzyszenia powstały głównie ze środków prywatnych. Pozostałe podmioty - spółdzielnie socjalne, ZAZ-y wskazują główny udział środków publicznych; w 2015 r. i CIS-y, inaczej niż w 2014 r. wskazały, że fundusz założycielski stanowił po połowie wkład prywatny i publiczny (w 2014 r. głównie publiczny).

Blisko 2/3 PS wskazywało osoby fizyczne jako założycieli podmiotu (67 z 102). W dalszej kolejności przedsiębiorstwa społeczne wskazywały na organizacje pozarządowe (28%), administrację samorządową (8,8%) oraz podmioty gospodarcze, wyznaniowe i inne (po 2,9%).

Zdecydowana większość fundacji i stowarzyszeń oraz wszystkie spółdzielnie inwalidów i niewidomych wskazywały, jako swego założyciela osoby fizyczne. W przypadku CIS-ów, jako podmioty inicjujące ich powstanie wskazywane były tylko organizacje pozarządowe; ten typ założyciela wskazywały też ZAZ-y (5 na 7) i spółdzielnie socjalne (14 z 20 badanych spółdzielni). Świadczy to o wzrastającym odsetku spółdzielni socjalnych zakładanych przez osoby prawne. Na administrację samorządową wskazywało 7 spółdzielni socjalnych, 1 stowarzyszenie i 1 fundacja.

Zestawiając ze sobą formę prawną organizacji, rodzaj jej założyciela/założycieli oraz charakter środków wykorzystanych w procesie założycielskim, możemy wskazać na pewne wzory powstawania przedsiębiorstw społecznych:

- Fundacje i stowarzyszenia powstają głównie z inicjatywy osób fizycznych, przy wykorzystaniu głównie środków prywatnych;
- Założycielami spółdzielni socjalnych pozostają osoby fizyczne lub (od trzech lat) organizacje pozarządowe i JST, wykorzystując przede wszystkim środki publiczne;
- CIS-y i ZAZ-y inicjowane są głównie przez organizacje pozarządowe. W przypadku ZAZ-ów wykorzystywane są głównie środki publiczne, a CIS-ów - publiczne i prywatne.

■ 3.2. Działalność społeczna

3.2.1. Działania na rzecz wykluczonych lub/i zagrożonych wykluczeniem społecznym

Na pytanie dotyczące działań (w tym zatrudnienia) na rzecz osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym zdecydowana większość, bo 80,4% badanych PS, zadeklarowała prowadzenie takiej działalności. Były to wszystkie ZAZ-y i CIS-y oraz 18 z 20 spółdzielni socjalnych. 20 spośród 102 badanych PS nie zadeklarowała tego typu działalności (11 stowarzyszeń, 6 fundacji, dwie spółdzielnie socjalne i 1 spółdzielnia inwalidów).

Podobnie jak we wszystkich pięciu wcześniejszych edycjach badań, tak i w 2015 roku główną grupą beneficjentów dla PS, które deklarują działalność na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym były osoby niepełnosprawne (39 PS). Na drugim miejscu, podobnie jak w badaniach z lat 2012-2014, plasują się osoby bezrobotne (w tym długotrwale bezrobotne) (27 PS), pozostałe najczęściej „wybierane” grupy to: dzieci i młodzież z zagrożonych środowisk (17), osoby do 25 roku życia (15) osoby po 50 roku życia (12 PS).

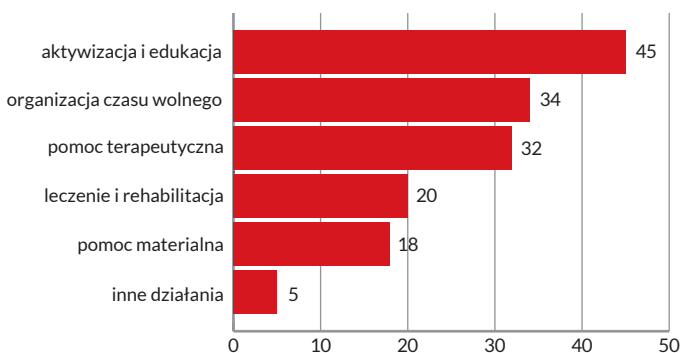
Uwzględniając formę prawną przedsiębiorstwa społecznego, można wyróżnić najczęściej wskazywanych adresatów działań badanych podmiotów. W przypadku spółdzielni socjalnych, były to osoby bezrobotne, w tym długotrwale bezrobotne (15 wskazań), osoby niepełnosprawne (9 wskazań) oraz osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych (5 wskazań). Fundacje, stowarzyszenia i centra integracji społecznej mają bardzo szerokie grupy beneficjentów z pewną przewagą osób niepełnosprawnych i bezrobotnych w przypadku fundacji i stowarzyszeń oraz osób bezrobotnych w przypadku CIS-ów. ZAZy z racji swej funkcji wskazywały pracę na rzecz osób niepełnosprawnych.

Biorąc pod uwagę liczbę grup wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym, na rzecz których organizacje o różnych formach prawnych prowadziły działania w ciągu 12 miesięcy, można zauważyć, iż najbardziej wszechstronne pod tym względem okazują się CIS-y.

Przedsiębiorstwa społeczne, które zaznaczyły działania na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (82 PS) poproszono w dalszej kolejności o wskazanie rodzajów działań podejmowanych przez nie w odniesieniu do swoich beneficjentów. Respondenci mieli możliwość wyboru dowolnej liczby odpowiedzi spośród 6 (w tym odpowiedź „inne”).

Spośród ograniczonej do 82 organizacji próby, najwięcej bo ponad połowa oferowała beneficjentom aktywizację zawodową i edukację - 45 wskazań. Kolejne najczęściej wskazywane działanie dotyczyło organizacji czasu wolnego i wypoczynku swoim beneficjentom (34 wskazań). Na kolejnych miejscach znalazły się: pomoc/praca terapeutyczna

(32), leczenie i rehabilitacja (20) oraz pomoc materialna (18). Warto dodać, że w ubiegłym roku poza nieco mniejszą kategorią PS działających w zakresie aktywizacji zawodowej i edukacji, pozostałe wskazania były niemal identyczne.

Wykres 5. Działania ukierunkowane na osoby wykluczone społecznie. N=82. Liczba odpowiedzi nie sumuje się do N, gdyż można było dokonać kilku wyborów.

Przyglądając się poszczególnym formom prawnym przedsiębiorstw społecznych, można zaobserwować, że:

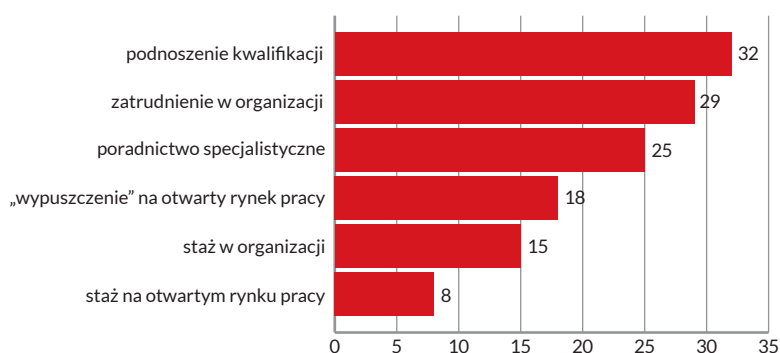
- stowarzyszenia najczęściej oddziałują na swoich beneficjentów poprzez organizowanie im czasu wolnego i wypoczynku oraz działania mające na celu aktywizację zawodową i edukację oraz pomoc terapeutyczną,
- fundacje również najczęściej wskazywały organizację czasu wolnego i pomoc terapeutyczną. Ponadto badane fundacje często wskazywały aktywizację zawodową i edukacyjną,
- 11 z 20 spółdzielni socjalnych zaznaczyło aktywizację zawodową i edukacyjną (mimo, że spółdzielnie tego typu mają ustawowo prowadzić takie działania, tylko połowa je realizuje).
- najszersze spektrum działań mają w ofercie CIS-y i ZAZ-y, które obok aktywizacji zawodowej i edukacyjnej (wszystkie CIS-y, wszystkie ZAZ-y) w większości proponują również inne działania.

W dalszej części badania interesowała nas szczególnie jedna forma wsparcia beneficjentów przez PS - aktywizacja zawodowa i edukacja. 45 PS, które zaznaczyły ten rodzaj podejmowanej aktywności w stosunku do swoich beneficjentów, poproszono o oszacowanie liczby wspartych osób w takich szczegółowych wymiarach jak:

- wsparcie związane z podnoszeniem kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów (np. zawodowych, językowych itp.),
- trwałe/ciągłe zatrudnienie w organizacji,

- podnoszenie kwalifikacji zawodowych poprzez okresowe zatrudnienie lub staże zawodowe w ramach organizacji,
- organizowanie staży w instytucjach/firmach zewnętrznych,
- doradztwo i poradnictwo specjalistyczne (np. psychologiczne, zawodowe),
- przystosowanie i „wypuszczenie” na wolny rynek pracy.

45 PS, które zadeklarowały, że zajmują się aktywizacją zawodową i edukacją, to przede wszystkim podmioty oferujące podnoszenie kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów np. zawodowych, językowych, itp. (32 PS) oraz trwałe zatrudnienie w swojej organizacji (29 PS). Następne w kolejności było: poradnictwo specjalistyczne (25), przystosowanie do pracy na otwartym rynku (18), staże zawodowe w organizacji (15); najmniej PS, bo tylko 8 oferuje swoim beneficjentom staże w firmach zewnętrznych.

Wykres 6. Liczba PS oferujących poszczególne rodzaje wsparcia.

N= 45. Liczba odpowiedzi nie sumuje się do N, gdyż można było dokonać kilku wyborów.

Kolejnym zagadnieniem poruszonym w kwestionariuszu ankiety była liczba beneficjentów objętych poszczególnymi rodzajami wsparcia w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

Przedsiębiorstwa społeczne oferowały beneficjentom w kolejności:

Analizując średnie ilości beneficjentów, którzy skorzystali z poszczególnych, wyżej wymienionych form wsparcia, w relacji do formy prawnej, okazuje się, że:

- 1) największą liczbą przeszkolonych beneficjentów mogą poszczycić się badane fundacje, na drugim miejscu CIS-y, następnie stowarzyszenia i ZAZ-y,
- 2) największymi „pracodawcami” (zatrudniającymi największe liczby beneficjentów) są zakłady aktywności zawodowej, następnie część fundacji i stowarzyszeń (wysoka średnia, niska mediana) i spółdzielnie socjalne (średnia i mediana wynosząca 6 osób),
- 3) okresowe staże w organizacji nie cieszyły się w tym roku zainteresowaniem organizatorów, relatywnie najlepiej wypadły na tym polu stowarzyszenia,
- 4) staże w firmach zewnętrznych dla największej liczby beneficjentów organizowały stowarzyszenia i CIS-y,
- 5) doradztwem i poradnictwem specjalistycznym obejmują znaczne liczby beneficjentów wszystkie rodzaje PS,
- 6) relatywnie wysoką średnią dla jednej z najtrudniejszych form wsparcia, jaką jest przystosowanie i „wypuszczenie” na otwarty rynek pracy mają CIS-y (średnia 9,2 oraz mediana 5), część spółdzielni socjalnych i stowarzyszeń (wysokie średnie, mediana 0).

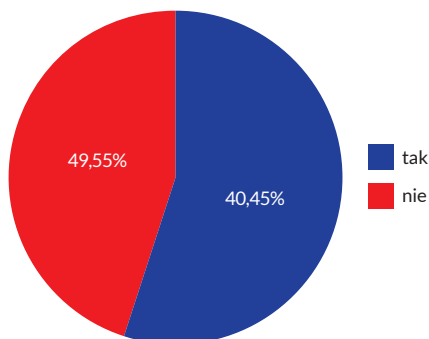
3.2.2. Działalność na rzecz społeczności lokalnej

Obok działań na rzecz osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym, organizacje zapytano także o działalność na rzecz społeczności lokalnej, a dokładnie o prowadzenie działań:

- z zakresu dostarczania usług użyteczności publicznej, w tym usług deficytowych dla społeczności lokalnej oraz
- mających na celu rozwój społeczności lokalnej/regionu poprzez wspieranie produktów lokalnych (pod tzw. „marką lokalną”).

Usługi użyteczności publicznej, w tym usługi deficytowe dla społeczności lokalnej rozumiane były, jako usługi mające na celu zaspokojenie np. potrzeb społecznych, edukacyjnych, zdrowotnych, związanych z bezpieczeństwem, itp., których nie podejmują się komercyjne przedsiębiorstwa. Z kolei produkt lokalny zdefiniowano, jako wyrób lub usługa, z którym utożsamiają się mieszkańcy regionu, najczęściej wytwarzany lokalnie (przez mieszkańców), w sposób niemasowy i przyjazny dla środowiska, z surowców lokalnie dostępnych. Obie definicje zostały zawarte w kwestionariuszu ankiety.

W roku 2015, 45% badanych PS zadeklarowało działania z zakresu dostarczania usług użyteczności publicznej, w tym usług deficytowych dla społeczności lokalnej (40 PS z 89 PS). Wynik ten jest podobny do wyniku z roku 2014.

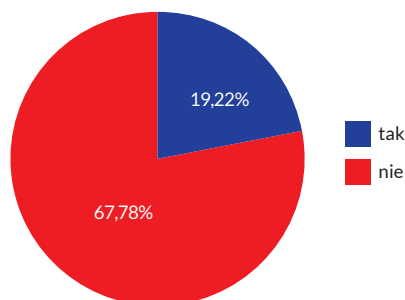

Wykres 7. Działania z zakresu usług użyteczności publicznej. N = 89

Pomimo niewielkich liczebności dla poszczególnych form prawnych, widać, że relatywnie częściej fundacje i stowarzyszenia działają w obszarze świadczenia usług dla mieszkańców.

Wspieranie działalności mieszkańców, wytwarzających lokalne, tradycyjne produkty, takie jak: kulinaria, rzemiosło, usługi kulturalne, edukacyjne, turystyczne związane z danym miejscem czy też wytwarzanie przez przedsiębiorstwo społeczne tego typu produktów, to druga z interesujących nas aktywności badanych podmiotów. Ten obszar działalności

wydaje się być ciekawą niszą do zagospodarowania przez lokalne PS. Obecnie, jak wynika z badania, jest to teren wciąż słabo zajęty - tylko 22% badanych PS produkuje lub pośredniczy w sprzedaży produktów lokalnych i widzi w tej niszy potencjał (w 2014r. - 16%); pozostała część podmiotów - 78% nie wykazuje zainteresowania tego typu działalnością. Nie można też powiedzieć, że jakiś typ PS „specjalizuje” się w produkcie lokalnym, choć relatywnie najwięcej stowarzyszeń i fundacji w naszej próbie badawczej posiada w ofercie omawianą działalność; zupełnie niezainteresowane są tą tematyką badane CIS-y i 6 spośród 7 ZAZ-ów.

Wykres 8. Wspieranie produktów lokalnych. N=86

Szacunki dotyczące osób, które skorzystały z usług użyteczności publicznej są wysokie: w sumie 18829 osób skorzystało z działań świadczonych przez 43 organizacje działające lokalnie (w roku 2014 w 42 PS skorzystało z usług 30 000 osób). Mediana wynosi 150 osób, natomiast średnia wynosząca 437,9 i jest zniekształcona poprzez przypadek jednej organizacji, która objęła swym działaniem 2000 osób.

Dane dotyczące osób, które uzyskały przychód z tytułu wytworzenia lokalnego produktu, w którego sprzedaży pośredniczyła organizacja są znacznie mniejsze niż w przypadku usług użyteczności publicznej. Należy jednak pamiętać, że tylko 13 PS zaznaczyło tego typu działalność. Suma osób, które skorzystały na wytwarzaniu i sprzedaży produktów lokalnych wynosi 410 osób, przy średniej wynoszącej 31,5 i medianie 10.

■ 3.3. Współpraca organizacji z otoczeniem

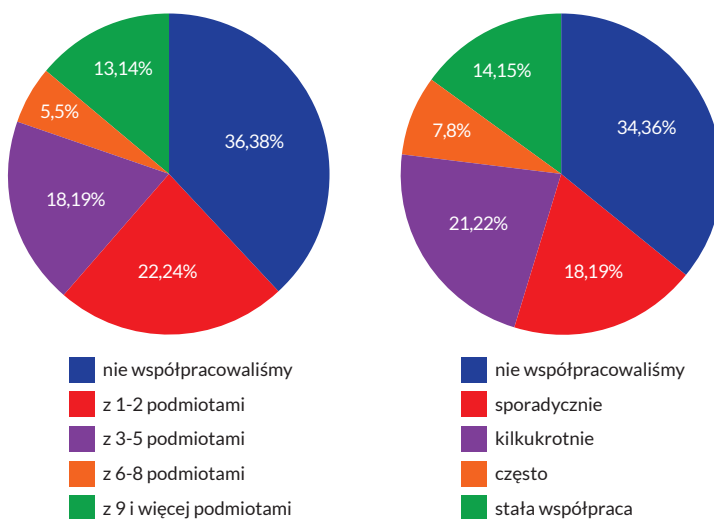
Ważnym elementem diagnozy kondycji przedsiębiorstw społecznych jest ich gotowość do współpracy ze środowiskiem biznesu, otoczeniem administracyjnym, innymi podmiotami ekonomii społecznej, w tym z NGO.

W badaniu pytano zatem o kwestie związane ze współpracą przedsiębiorstw społecznych z otoczeniem:

- „otoczenie administracyjne” (urząd pracy, urząd gminy, itp.) - w 2015 roku 30% PS nie współpracowało z tego typu podmiotami, 48% PS było zadowolonych z efektów tej współpracy, 20% PS ambiwalentnie oceniła jej efekty; znalazły się też 2 podmioty niezadowolone ze współdziałania z otoczeniem administracyjnym. Z „otoczeniem administracyjnym” relatywnie najmniej współpracowało fundacji (połowa), na drugim miejscu stowarzyszeń (14 z 33) i były one połowicznie zadowolone z efektów tej współpracy. Z administracją współpracowało 15 z 18 spółdzielni socjalnych (w zdecydowanej mierze zadowolone), wszystkie 7 ZAZ-ów (zadowolone ze współdziałania) oraz 4 na 5 CIS-ów. Jedyne dwa PS niezadowolone ze współpracy z administracją publiczną to stowarzyszenia,
- „otoczenie ekonomii społecznej” (ośrodki wsparcia ekonomii społecznej - OWES, organizacje przedstawicielskie) - w 2015 roku aż 60% PS z nimi nie współpracowało, 25% była zadowolonych z efektów tej współpracy, 11% PS ambiwalentnie oceniła jej efekty; znalazły się też 3 podmioty niezadowolone ze współdziałania z otoczeniem ekonomii społecznej. Z „otoczeniem ekonomii społecznej” nie współpracowały w ogóle 2 badane spółdzielnie inwalidów i niewidomych, 70% (16 z 22) fundacji oraz 60% stowarzyszeń (21 z 34). Najczęściej z OWESami współpracowały natomiast: spółdzielnie socjalne (połowa badanych; w większości zadowolona z jej przebiegu), 3 z 7 ZAZ-ów (zadowolone w ocenie efektów współpracy); oraz 3 z 5 CIS-ów (zadowolone ze współpracy),
- inne podmioty ekonomii społecznej (spółdzielnie, organizacje pozarządowe, podmioty reintegracyjne) - w 2015 roku 30% PS nie współpracowało z innymi PES, ponad połowa współpracowała i była zadowolona z efektów tej współpracy (55%), 11% PS ambiwalentnie oceniła efekty wspólnych działań; znalazły się też 4 podmioty niezadowolone ze współdziałania z innymi podmiotami ekonomii społecznej. Z innymi podmiotami ekonomii społecznej najczęściej współpracowały spółdzielnie socjalne, stowarzyszenia i fundacje. Ten rodzaj partnera przez wszystkie formy prawne jest najwyższej oceniany w kontekście zadowolenia z efektów kooperacji. Jedyne 2 spółdzielnie socjalne i 2 stowarzyszenia były niezadowolone z relacji z innymi PES,
- partner biznesowy - w 2015 roku 17% PS nie współpracowało z biznesem, blisko połowa (47% PS) współpracowała i była zadowolona z efektów tej współpracy, 17% PS ambiwalentnie oceniła efekty kooperacji z biznesem, a 7 podmiotów było z niej niezadowolonych. Zaskakujący jest udział tak dużej liczby PS nie współpracujących lub obojętnie oceniających efekty współpracy z biznesem. Zwróćmy uwagę, że są to przede wszystkim: spółdzielnie socjalne, fundacje i stowarzyszenia. Zadowolone ze współpracy są głównie CIS-y (4 z 5) i ZAZ-y (5 z 7) oraz prawie połowa stowarzyszeń i jedna z dwóch spółdzielni inwalidów i niewidomych.

Przedsiębiorstwa społeczne zapytano również o intensywność współpracy z innymi podmiotami ekonomii społecznej w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Intensywność współpracy mierzona była poprzez liczbę partnerów oraz częstotliwość współpracy.

38% badanych zaznaczyło, że nie współpracowało z żadnym PES. Jeśliby podzielić pozostałe PS tylko na dwie grupy - te, które współpracują z małą ilością PES (maksymalnie z 5) i te, które współpracowały z ponad pięcioma organizacjami, zdecydowana większość PS zakwalifikowałaby się do pierwszej grupy. 19% badanych PS współpracowało z więcej niż pięcioma podmiotami. Dodać należy, że nie ma wyraźnych charakterystyk dla form prawnych - proporcje układają się równo z wyjątkiem spółdzielni socjalnych, wśród których 5 nie współpracowała z innymi PES w ogóle, a reszta spółdzielni, poza jednym przypadkiem współpracowała max. z 5 PES. W przypadku częstotliwości współpracy, można zauważyć, że grupa niewspółpracujących PS zmniejszyła się z 38% do 36%. Z pozostałych 64% badanych PS stałą współpracę zaznaczyło tylko 15%.

Wykres 9. Intensywność współpracy z innymi podmiotami ekonomii społecznej. N = 94

Analiza korelacji dwóch zmiennych: liczba partnerów PES i intensywność współpracy daje podstawy, by przyjąć, że istnieje współzależność między poziomem usieciwienia przedsiębiorstw społecznych oraz intensywnością współpracy⁶ (innymi słowy: ci, którzy współpracują z wieloma PES robią to z większą częstotliwością, a ci, którzy mają mało partnerów do kooperacji, współpracują rzadziej).

⁶ Współczynnik korelacji liniowej Pearsona $r = 0,637$ (umiarkowanie silna zależność).

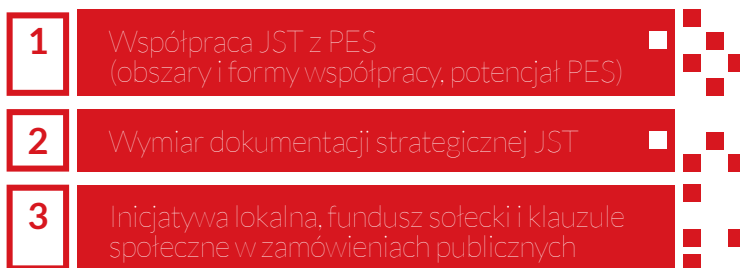
- WSPÓŁPRACAJEDNOSTEK
SAMORZĄDU
TERYTORYALNEGO
Z PODMIOTAMI
EKONOMII SPOŁECZNEJ

Ważnym uzupełnieniem informacji na temat rozwoju sektora ekonomii społecznej w Małopolsce są dane uzyskane z drugiego badania przeprowadzonego przez ROPS w ramach projektu MOKES, pn. „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej”. Celem tego badania była, między innymi, ocena zakresu i intensywności współpracy jednostek samorządu terytorialnego (JST) z podmiotami ekonomii społecznej.

Samorząd lokalny jest ważnym partnerem dla przedsiębiorstw społecznych z kilku powodów. Najważniejszym z nich jest fakt, że PS działają w zdecydowanej większości lokalnie oraz, że społeczny cel ich działalności jest niemal zawsze powiązany z zadaniami samorządu. Wspólny obszar działania jest bardzo wyraźny - zarówno działalność na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w społeczności lokalnej, jak i pozostałe działania na rzecz społeczności lokalnej takie jak dostarczanie usług użyteczności publicznej, działalność na rzecz kultury, edukacji, zdrowia, sportu i rekreacji, kultywowania tradycji są wspólnym celem zarówno przedstawicieli samorządu terytorialnego, jak i PES. Dlatego tak istotne jest zdiagnozowanie stanu współpracy gmin i powiatów z podmiotami ekonomii społecznej w województwie małopolskim oraz dokonanie charakterystyki współpracy pod kątem kluczowych aspektów takich jak: zasięg współpracy, jej formy i obszary oraz zadowolenie z efektów zrealizowanych działań. Szczegółowy zakres badania przedstawia schemat 1.

Schemat 1. Analizowane obszary.

W badaniu wzięły udział 153 jednostki samorządu terytorialnego, w tym 139 gmin (76,4% wszystkich gmin) oraz 14 powiatów (73,7% tego typu jednostek). Łącznie w IV edycji badania udało się pozyskać odpowiedzi od 76% populacji gminnych i powiatowych jednostek samorządu terytorialnego (JST).

Zdecydowana większość badanych JST współpracowała z podmiotami ekonomii społecznej (PES) w 2015 roku. 6 z 153 JST, które tej współpracy nie podjęła, jako powód podała brak na swoim terenie jakiegokolwiek PES.

4.1. Obszary współpracy gmin i powiatów z PES

Od początku realizacji badania czyli od czterech lat małopolskie gminy i powiaty zaznaczają współpracę z podmiotami ekonomii społecznej głównie w obszarze sportu, turystyki i rekreacji (92% JST). Ponad połowa badanych współrealizuje z PES w obszarze kultury i sztuki (57%), kolejnym obszarem współdziałania jest pomoc społeczna (45% JST). Najrzadziej współpraca z PES dotyczy aktywizacji zawodowej, animacji lokalnej i ochrony środowiska, choć w tym ostatnim temacie aktywny jest co czwarty powiat.

Wykres 10. Obszary współpracy gmin i powiatów z PES. N = 147, odpowiedzi nie sumują się do N gdyż gminy/powiaty mogły zakreślić więcej niż jedną odpowiedź.

Dla powiatów najczęściej wybieranym obszarem współpracy jest: sport, turystyka i rekreacja (84,6%) oraz kultura i sztuka (69,2%). Na trzecim miejscu ex aequo znalazła się pomoc społeczna oraz ochrona zdrowia (46,2 % powiatów).

Wszystkie gminy (miejskie, miejsko-wiejskie i wiejskie) najczęściej współpracują w obszarze sportu, turystyki i rekreacji oraz kultury i sztuki. W pozostałych działaniach jednak różnią się od siebie. Gminy miejskie, podobnie jak powiaty, licznie współpracują w obszarze ochrony zdrowia (81,8%) i pomocy społecznej (72,7%). Z „mniej typowych” dziedzin gminy miejskie częściej niż inne JST współpracują z PES w obszarze edukacji i wychowania (45,5%), gminy miejsko -wiejskie poza sportem oraz kulturą zapraszają PES do działań w obszarze ochrony zdrowia (37,5%), natomiast gminy wiejskie współpracują częściej niż inne typy JST w obszarze edukacji i wychowania (26,4%).

Jak co roku, najrzadziej zaznaczanymi dziedzinami pożytku publicznego, w ramach których jest możliwa współpraca JST z PES był rynek pracy i aktywizacja zawodowa (relatywnie największe natężenie współpracy zaobserwowano w gminach miejsko-wiejskich - 15,6%), animowanie działań lokalnych oraz ochrona środowiska (relatywnie największe natężenie współpracy zaobserwowano w powiatach - animacja: 15,4% powiatów, środowisko: 23,1%).

4.2. Formy współpracy gmin i powiatów z PES

Badane gminy i powiaty dysponując różnymi możliwościami wspierania podmiotów ekonomii społecznej (finansowymi i pozafinansowymi) najczęściej stosują dwie formy: wspieranie PES w realizacji zadań publicznych wraz z udzieleniem dotacji oraz wzajemne informowanie się o planowanych działaniach (ok. 80% JST). Do innych popularnych form wsparcia, oferowanych przez ok. 2/3 badanych gmin i powiatów zalicza się: wsparcie lokalowe, konsultacje dokumentów oraz powierzanie zadań publicznych do realizacji PES. Najmniej popularną formą wsparcia jest udzielanie pożyczek, gwarancji, poręczeń podmiotom ekonomii społecznej, realizacja inicjatyw lokalnych oraz umów partnerskich w celu realizacji wspólnego projektu.

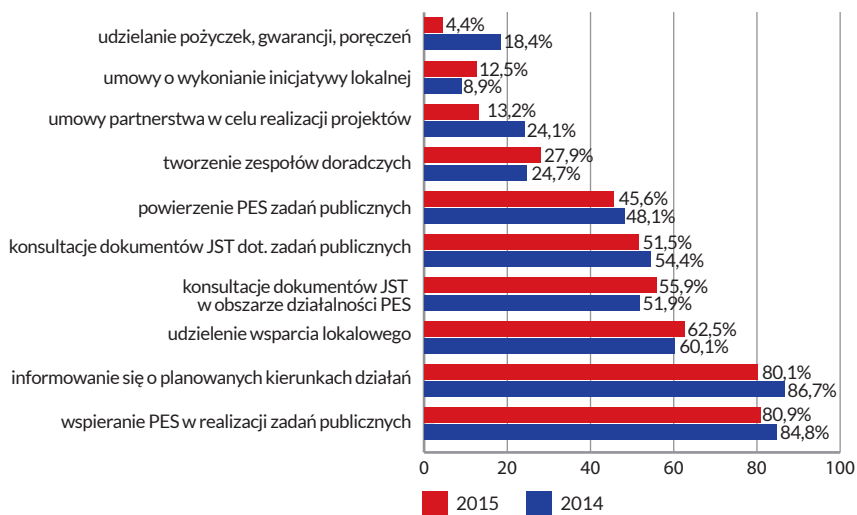
Wykres 11. Formy współpracy JST z PES. N = 143, odpowiedzi nie sumują się do N gdyż gminy/powiaty mogły zakreślić więcej niż jedną odpowiedź.

Porównując sposoby, na które realizowana jest współpraca JST z PES na przestrzeni ostatnich dwóch lat, widać pewne różnice. Znaczące spadki w stosunku do wyników z 2014 roku odnotować można w przypadku:

- Udzielania pożyczek, gwarancji i poręczeń (spadek z 18% do 4% JST stosujących tę formę współpracy).
- Umów partnerskich w celu realizacji wspólnych projektów (spadek z 24% do 13% JST stosujących tę formę współpracy).
- Wzajemnego informowania się o planowanych kierunkach działalności (spadek z 87% do 80% JST stosujących tę formę współpracy).

Niewielki wzrost (o 3-4%) w zakresie stosowania form współpracy w 2015 r. w stosunku do 2014 r. obserwujemy w przypadku:

- Konsultacji projektów aktów normatywnych dotyczących sfery zadań publicznych.
- Utworzenia/kontynuowania prac wspólnych zespołów o charakterze doradczym i inicjatywnym, złożonych z przedstawicieli PES oraz przedstawicieli właściwych organów administracji publicznej.
- Umów o wykonanie inicjatywy lokalnej.

Wykres 12. Formy współpracy JST z PES w perspektywie porównawczej badań z 2015 r. i 2014 r.

4.3. Potencjał PES do współpracy w zakresie usług użyteczności publicznej

Z rozlicznych form, pod którymi funkcjonują podmioty ekonomii społecznej, najczęstszymi partnerami do współpracy dla małopolskich gmin i powiatów były w 2015 roku: kluby sportowe (96% JST współpracowało z tym typem PES) oraz inne stowarzyszenia (90% JST). Drugą grupę podmiotów stanowią fundacje i organizacje kościelne oraz związki wyznaniowe - współpracuje z nimi blisko co druga JST. Ponad 1/3 gmin i powiatów współpracuje też z warsztatami terapii zajęciowej. Najrzadziej współpraca odbywała się w 2015 r. ze spółkami handlowymi działającymi nie dla zysku (4% JST), zakładami aktywności zawodowej i centrami integracji społecznej (7% JST) i spółdzielniami socjalnymi (12% JST).

Kolejne zagadnienie dotyczyło potencjału małopolskich PES w zakresie realizacji usług użyteczności publicznej. Z opinii badanych pracowników JST, odpowiedzialnych za współpracę z organizacjami pozarządowymi wynika, że małopolskie gminy i powiaty wciąż w dużej mierze nie posiadają na swym terenie organizacji mogących realizować ważne zadania użyteczności publicznej.

Niestety, z drugiej strony, w badanych samorządach blisko co piąty badany pracownik (odpowiedzialny za współpracę z organizacjami pozarządowymi) nie posiadał w 2015 r. wiedzy na temat tego, czy na terenie gminy/powiatu znajdują się PES działające w obszarze usług użyteczności publicznej.

- Usługi opiekuńcze i opieka nad osobami zależnymi mogą być realizowane (wg. respondentów) tylko w co czwartej JST (głównie w gminach miejskich i miejsko-wiejskich).
- Usługi edukacyjne świadczone przez PES dostępne są w 37% JST (w połowie powiatów, gmin miejskich i miejsko-wiejskich oraz w 29% gmin wiejskich).
- Najliczniejszą kategorią PES, wg badanych są organizacje działające w zakresie organizacji czasu wolnego (72% JST) oraz bezpieczeństwa (55% JST).
- W zakresie wsparcia specjalistycznego (m.in. prawnego, psychologicznego) na współpracę z podmiotami ekonomii społecznej może liczyć ok. ¼ małopolskich JST (głównie powiaty i gminy miejskie).
- Najmniej PES działających „w terenie” specjalizuje się w zakresie poradnictwa i opieki medycznej - tylko w 13% badanych JST, choć w tym pytaniu bardzo duży był odsetek odpowiedzi świadczących o braku wiedzy na temat tego typu PES (28%). Relatywnie najczęściej PES działających w obszarze poradnictwa i opieki medycznej było w gminach miejskich.
- Działalność w zakresie dożywiania osób w trudnej sytuacji mogą zagwarantować podmioty ekonomii społecznej w 32% małopolskich JST (głównie w gminach miejskich i miejsko-wiejskich).

Porównując sytuację dotyczącą potencjału małopolskich PES w zakresie realizacji usług użyteczności publicznej w latach 2014 i 2015 widzimy poprawę tylko w odsetku JST posiadających na swym terenie PES działające na rzecz bezpieczeństwa (z 55% na 64% JST). Zmniejszyły się natomiast proporcje JST, na których terenie występują PES świadczące usługi o charakterze edukacyjnym, dożywiania osób w trudnej sytuacji oraz opieki medycznej (o ok. 4%).

Wykres 13. Potencjał lokalnych PES do współpracy w wybranych obszarach pożytku publicznego w perspektywie porównawczej 2015 r. i 2014 r.

4.4. Ekonomia społeczna w wymiarze dokumentacji strategicznej JST

Przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego zapytani zostali o to, czy w obowiązujących w 2015 roku dokumentach strategicznych⁷ znajdowały się zapisy o stosowaniu instrumentów ekonomii społecznej.

4.4.1. Strategia rozwiązywania problemów społecznych

W 2015 roku 42% badanych JST uwzględniło ES w omawianej strategii. Prawdopodobieństwo, że grupa ta jest większa jest bardzo duże, gdyż drugą w kategorii liczebności odpowiedzią była odpowiedź świadcząca o braku wiedzy w tym temacie (31%); 16% JST

⁷ Do wyszczególnionych dokumentów należały: Strategia rozwiązywania problemów społecznych, Strategia rozwoju lokalnego, Program współpracy z organizacjami pozarządowymi.

nie posiadało aktualnej strategii w 2015 r, a co dziesiąty samorząd przyznał, że w obowiązującym dokumencie brak stosownych zapisów.

Relatywnie najczęściej wiedzą nt. zastosowania instrumentów ES w lokalnych strategiach rozwiązywania problemów społecznych mogą się pochwalić gminy miejskie (ponad połowa posiada omawiane elementy w dokumencie). Również w około 40% gmin wiejskich i miejsko-wiejskich znajdują się zapisy dotyczące zastosowania instrumentów ekonomii społecznej w strategii rozwiązywania problemów społecznych. W powiatach odpowiedzi się podzieliły niemal po równo - 3 powiaty na 12 posiada omawiane zapisy, kolejne 3 nie posiada, w 4 brak jest stosownej wiedzy, a w 2 brak aktualnego dokumentu.

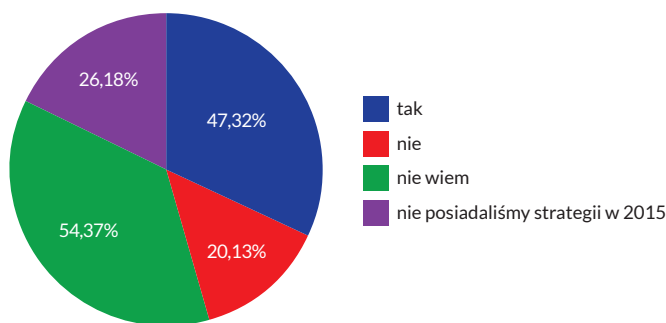
Wykres 14. Liczba JST, które w strategii rozwiązywania problemów społecznych uwzględniły zapisy o stosowaniu instrumentów ekonomii społecznej. N = 149

Porównując sytuację dotyczącą zapisów o stosowaniu instrumentów ES w strategii rozwiązywania problemów społecznych w latach 2014-2015 nie widać znaczących zmian (o 1% wzrosła liczba JST posiadająca stosowne adnotacje).

4.4.2. Strategia rozwoju lokalnego

Strategia rozwoju lokalnego (SRL) pełni ważną rolę w planowaniu zrównoważonego rozwoju lokalnego, a przede wszystkim rozwoju w aspekcie społeczno-gospodarczym. Dlatego SRL jest dokumentem, w który powinno się wpleść rozwiązania z obszaru ES oraz zaplanować działania wspierające rozwój podmiotów ekonomii społecznej.

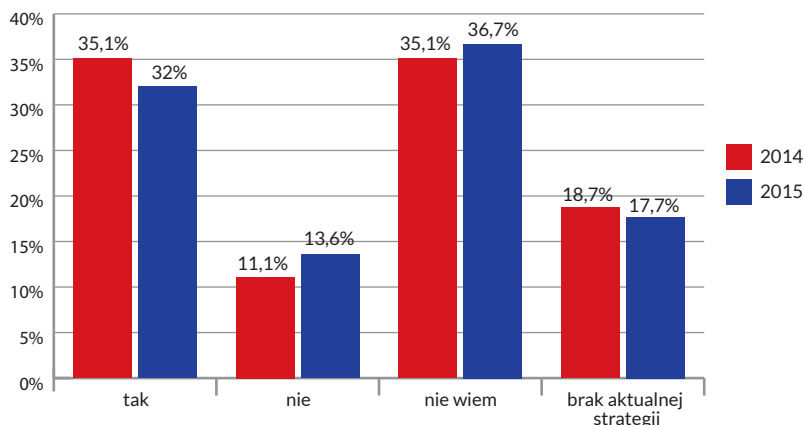
W 2015 roku najliczniejszą grupę JST stanowiły te, w których osoby odpowiedzialne za współpracę z organizacjami pozarządowymi nie wiedziały czy w strategii rozwoju lokalnego znajdują się zapisy dotyczące ekonomii społecznej (37%), drugą najliczniejszą kategorią były JST posiadające stosowne zapisy (32%), 18% gmin i powiatów nie posiadało w chwili badania aktualnej SRL, a 13% zadeklarowało, że w omawianym dokumencie brak wzmianek o ES.

Wykres 15. Liczba JST, które w strategii rozwoju lokalnego uwzględniły zapisy o stosowaniu instrumentów ekonomii społecznej. N= 147

Tak jak w przypadku strategii rozwiązywania problemów społecznych, tak i w przypadku strategii rozwoju lokalnego, relatywnie najlepsza sytuacja z perspektywy dostrzegania wagi ES w planowaniu strategicznym jest w gminach miejskich (6 na 10 tego typu JST posiada zapisy w SRL). W gminach miejsko-wiejskich i wiejskich największy udział w odpowiedziach ma kategoria „nie wiem”, zapisy o ES znajdują się w ok. 1/3 tego typu gmin. W 5 na 12 powiatowych strategii rozwoju lokalnego istnieją stosowne zapisy.

Porównując sytuację dotyczącą stosowania instrumentów ES w strategii rozwoju lokalnego w latach 2014-2015, dostrzegamy minimalny spadek (o 3 punkcie procentowe) odsetka JST posiadających omawiane zapisy w dokumencie. Minimalnie wzrósł odsetek gmin i powiatów nie posiadających stosownych zapisów oraz odpowiedzi świadczących o braku wiedzy na interesujący nas temat.

Wykres 16. Posiadanie zapisów o stosowaniu instrumentów ES w strategii rozwoju lokalnego w perspektywie porównawczej badań z 2015 r. i 2014 r.

4.4.3. Roczny program współpracy z organizacjami pozarządowymi

Ekonomia społeczna zdecydowanie najczęściej kojarzona jest w gminach i powiatach, jako przestrzeń do współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi i podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o pożytku publicznym i o wolontariacie⁸. Jak wynika z badań 85% JST dostrzega pole do współpracy z PES i zawiera zapisy o stosowaniu instrumentów ekonomii społecznej w programie współpracy z organizacjami pozarządowymi. Nieliczne samorządy nie posiadają stosownych zapisów (9 JST) lub osoba udzielająca odpowiedzi nie posiadała wiedzy na ten temat (9 JST). W czterech jednostkach samorządowych brak było rocznego planu współpracy na rok 2015.

Wykres 17. Liczba JST, które w rocznym programie współpracy uwzględniły zapisy o stosowaniu instrumentów ekonomii społecznej. N= 149

Jedynie w gminach wiejskich wystąpiły przypadki (4) braku aktualnego programu współpracy z organizacjami pozarządowymi na rok 2015, na 96 tego typu jednostek w 7 brakowało omawianych zapisów w programach oraz w tej samej liczbie respondentów nie posiadali stosownej wiedzy. We wszystkich powiatach i gminach miejsko-wiejskich poza pojedynczym przypadkiem, w programach są zapisy dotyczące ES.

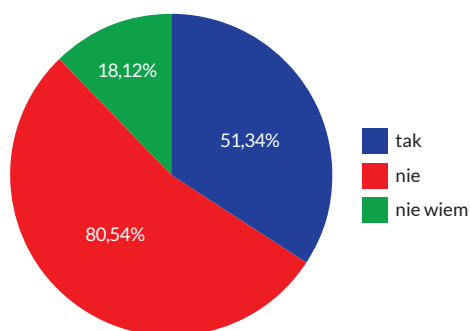
Porównując sytuację z ostatnich dwóch edycji badania czyli z lat 2015 i 2014 można powiedzieć, że nie zaszły żadne statystycznie istotne zmiany i nadal to właśnie program współpracy jest dokumentem, w którym znajdują się zapisy dotyczące ES.

⁸ Kościelne osoby prawne i ich jednostki organizacyjne, spółdzielnie socjalne, spółki akcyjne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i kluby sportowe przeznaczające całość dochodu na cele statutowe, stowarzyszenia JST. Ustawa o pożytku publicznym i o wolontariacie z dn. 24 kwietnia 2003 z późn. zm. (Dz. U. 2003 nr 96, poz. 873).

4.5. Inicjatywa lokalna, fundusz sołecki i klauzule społeczne w zamówieniach publicznych

4.5.1. Inicjatywy lokalne

Osoby odpowiedzialne za współpracę z organizacjami zostały zapytane czy w 2015 roku zabezpieczono środki finansowe na realizację inicjatywy lokalnej. W 51 gminach i powiatach (34%) w 2015 roku zabezpieczono środki na realizację inicjatyw lokalnych, w 80 JST (54%) nie zarezerwowano odrębnej puli środków na ten cel. W tym miejscu warto jednak zaznaczyć, że JST ma dwie możliwości finansowania inicjatywy lokalnej. Jeden z nich to wydzielenie z budżetu samorządu oddzielnej puli środków na zadania, które będą realizowane z mieszkańcami w ramach inicjatywy lokalnej, drugi - polegający na tym, że środki na inicjatywę lokalną stanowią część budżetów poszczególnych komórek i jednostek organizacyjnych. Podejście takie oznacza, że wydatki danej jednostki będą mogły być przeznaczone również na realizację inicjatywy lokalnej.

Wykres 18. Liczba JST, które w budżecie gminy/powiatu zabezpieczyły środki finansowe na realizację inicjatywy lokalnej. N = 149

Przyglądając się zależności pomiędzy rodzajem JST, a zabezpieczeniem środków finansowych na realizację inicjatywy lokalnej w 2015 roku nie widać znaczących różnic w proporcjach - w każdym typie gminy i w powiatach, odsetek jednostek posiadających zabezpieczone budżety na inicjatywę lokalną wynosił ok. 30%.

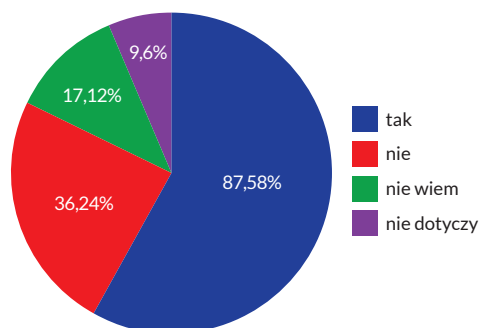
Porównując odsetek gmin i powiatów mających zabezpieczone środki finansowe na realizację inicjatyw lokalnych na przestrzeni lat 2014 i 2015 nie widać zmian w tendencji trwającej od lat, że ok. 1/3 JST rezerwuje takie środki.

Zarezerwowanie środków w budżecie na realizację inicjatywy lokalnej może świadczyć o „otwartości” samorządu na współpracę, drugim aspektem jest jednak ilość zrealizowanych inicjatyw i tu warto przypomnieć wcześniej opisane dane dotyczące liczby zrealizo-

wanych inicjatyw lokalnych - udało się je przeprowadzić w 17 na 143 JST co stanowi 12% badanych gmin i powiatów. Relatywnie najwięcej inicjatyw lokalnych udało się zrealizować w gminach wiejskich (w 14% tego typu jednostek) i gminach miejsko-wiejskich (13%).

4.5.2. Fundusz sołecki

Ponad połowa JST (58%), które odpowiedziały na pytanie o rezerwację środków finansowych na realizację funduszy sołeckich, deklaruje, że w 2015 roku przeznaczyła pulę pieniędzy na ten cel, 24% gmin nie przewidziała odrębnej puli na realizację działań w ramach funduszu sołeckiego, 12% przedstawiciele gminy nie miała wiedzy na ten temat, a 9 z 12 powiatów⁹ zaznaczyła, że ich to zagadnienie nie dotyczy.

Wykres 19. Liczba JST, które zabezpieczyły środki finansowe na realizację funduszu sołeckiego. N = 149

Największe zainteresowanie funduszem sołeckim, mierzone deklaracją o zabezpieczeniu środków finansowych na realizację funduszy sołeckich było w gminach miejsko-wiejskich - 25 na 30 czyli 83% tego typu gmin zarezerwowała środki na ten cel. Na drugim miejscu znajdują się gminy wiejskie - 60 na 96 czyli ponad 60% z nich przewidziało środki na opisywane inicjatywy w sołectwach. Z gmin miejskich tylko dwie zaznaczyły odpowiedź twierdzącą, przy czym zapewne miały na myśli fundusze dla dzielnic (będące miejskimi odpowiednikami jednostek pomocniczych, jakimi są sołectwa).

Porównując odsetek gmin, które zabezpieczyły w budżetach środki na realizację działań w ramach funduszy sołeckich w latach 2014 i 2015 widać 4-procentowy spadek gmin deklarujących brak takiej rezerwy przy 1-procentowym wzroście tych gmin, który deklarowały zabezpieczenie środków i 3-procentowym wzroście gmin, w których osoby

⁹ Fundusz sołecki jest zasilany ze środków budżetowych gmin i jako taki nie może być realizowany przez powiaty.

wypełniające kwestionariusz nie posiadały wiedzy w omawianym zakresie.

4.5.3. Stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych

W 2015 roku w Małopolsce tylko 3 z 145 JST, które odpowiedziały na pytanie o stosowanie klauzul społecznych, zdecydowały się na zastosowanie tego instrumentu w zlecanych przez siebie zamówieniach publicznych. Były to trzy gminy wiejskie. Spośród ww. 3 gmin w dwóch zgłosił się uprawniony wykonawca, który mógł skorzystać z zamieszczonej klauzuli, w trzeciej jednak nie. Gminy te nie podały w kwestionariuszu czego dotyczyło zlecenie.

Powody niestosowania klauzul społecznych:

Porównując powody, dla których nie jest stosowana klauzula społeczna w zamówieniach publicznych w latach 2014 i 2015 widzimy nieznaczny wzrost odpowiedzi świadczących o braku wiedzy jak w praktyce stosować klauzule społeczne oraz o tym, że nie ma wykonawców mogących skorzystać z zapisów o klauzuli (o 3-4%). Równocześnie zmniejszył się odsetek JST, które przyznają się do braku wiedzy nt. klauzul społecznych (o 5%) oraz, że przepisy prawne są niejasne (o 2%).

- ZASOBY LUDZKIE
W PRZEDSIĘBIORSTWACH
SPOŁECZNYCH

■ 5.1. Liczba zatrudnionych ogółem

Średnia liczba osób pracujących w badanych PS (umowa o pracę lub umowa cywilno-prawna) wynosi 24,55 (w 2014 roku - 20,8 osoby). Największą liczbę pracowników - 441 osoby zatrudnia jedno stowarzyszenie, poza nim jeszcze trzy badane PS zatrudniają powyżej 100 pracowników; 10 z 83 PS, które odpowiedziały na to pytanie, nie zatrudnia żadnych osób. Wartość mediany mówi natomiast, że minimum połowa badanych PS zatrudnia do 8 pracowników. Po odjęciu przypadku odstającego - stowarzyszenia zatrudniającego 441 osób, średnia liczba pracowników zatrudnionych w badanych PS wynosi 19,5. W sumie, 83 badane PS dają pracę (bez względu na rodzaj umowy) 2038 osobom. Dla porównania, w roku 2014 suma pracowników wynosiła 1765.

W grupie badanych PS największy odsetek (45%) stanowią przedsiębiorstwa zatrudniające do 10 pracowników, małe przedsiębiorstwa (zatrudniające do 50 pracowników) stanowią 35% badanej grupy; wśród PS znajduje się też 8% przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 50 osób. Należy też przypomnieć, że 12% PS nie posiada osób pracujących za wynagrodzeniem.

Analizując liczby pracowników dla poszczególnych form prawnych, widzimy, że największym pracodawcą są 2 spółdzielnie inwalidów i niewidomych (średnia liczba pracowników dla tych dwóch podmiotów wynosi 63,5) oraz stowarzyszenia (średnia - 44,7 pracownika na organizację). Średnia liczba pracowników w ZAZ wynosi 13,7 osoby, w fundacjach 10,4, natomiast w CIS-ach 10, a w spółdzielniach socjalnych 9,4.

■ 5.2. Zatrudnienie na umowę o pracę

Kolejne pytanie dotyczyło liczby pracowników zatrudnionych tylko na umowę o pracę. 20 z 85 PS, które odpowiedziały na to pytanie, nie zatrudnia pracowników na umowę o pracę. Średnia liczba osób pracujących na umowę o pracę w badanych PS wynosi 40 osób. Wartość mediany wynosząca 5 osób, oznacza, że połowa badanych PS zatrudnia do 5 pracowników. W sumie 85 badanych PS daje pracę „na etat” 1395 osobom (w 2014 r. suma pracowników wynosiła 1497). Największą liczbę pracowników - 277 osób zatrudnia stowarzyszenie (to samo, które zatrudnia łącznie 441 pracowników bez względu na formę zatrudnienia), poza nim jeszcze cztery badane PS zatrudniały powyżej 100 pracowników.

Dzieląc badane przedsiębiorstwa społeczne na mikro, małe i średnie, biorąc pod uwagę tylko liczbę pracowników (nie uwzględniając wysokości rocznego obrotu) okazuje się, że niemal 1/4 nie zatrudnia pracowników „etatowych”, 51% PS to mikroprzedsiębiorstwa (zatrudniające do 10 pracowników), 20% przedsiębiorstwa małe (zatrudniające do 50 pracowników), a 6% średniej wielkości pracodawcy.

Analizując liczby pracowników dla poszczególnych form prawnych, widzimy, że największym pracodawcą są 2 spółdzielnie inwalidów (średnia liczba pracowników dla tych dwóch podmiotów wynosi 63,5 czyli jest równa liczbie pracowników ogółem) oraz stowarzyszenia (średnia - 27,5). Trzecie w kolejności są ZAZ-y zatrudniające na umowę o pracę średnio 13,7 pracownika, następnie spółdzielnie socjalne - średnia 7,8 fundacje - średnia 5,6 i CIS-y - średnia 2,6.

■ 5.3. Liczba zatrudnionych w ramach umowy cywilnoprawnej

Średnia liczba osób pracujących na umowie cywilnoprawnej w badanych PS wynosi 7,4 osoby. Największą liczbę zatrudnionych - 158 osób - zatrudnia jedno stowarzyszenie. Poza tym podmiotem, żaden inny nie zatrudnia na umowy cywilnoprawne więcej niż 100 osób. 30 PS nie zatrudnia w tej formie żadnego pracownika. W sumie 84 badanych PS daje pracę w formie umów cywilnoprawnych 625 osobom. Dla porównania, w roku 2014 suma tego typu pracowników wynosiła 373.

Analizując liczby pracowników zatrudnionych na podstawie umowy cywilnoprawnej dla poszczególnych form prawnych, widzimy, że korzystają z takiej możliwości zatrudnienia wszystkie typy PS poza 2 spółdzielni inwalidów i niewidomych; również ZAZ-y stosują ją w marginalnym zakresie. Najwięcej pracowników zatrudnionych na podstawie umów cywilno-prawnych posiadają jednak stowarzyszenia (średnia 14,6), CIS-y (średnia 7) oraz fundacje (średnia 4,65).

■ 5.4. Zatrudnienie subsydiowane

Kolejnym elementem, ważnym z punktu widzenia funkcji integracyjnej PS, jest liczba osób pracujących w ramach zatrudnienia subsydiowanego, czyli takich osób, które umożliwiają podmiotowi zdobycie częściowej refundacji do ich wynagrodzeń (np. z PUP, PFRON, innych źródeł publicznych).

Średnia liczba osób pracujących w ramach zatrudnienia subsydiowanego w badanych PS wynosi 1,24. Największą liczbę pracowników - 40 osób - zatrudnia jedno stowarzyszenie. Wartość mediany wynosi zero, co związane jest z tym, że 64 z 84 PS, które odpowiedziały na to pytanie, nie zatrudnia w omawianej formie pracowników. W tych 20 badanych PS, które zadeklarowały korzystanie z subsydiowanego zatrudnienia, pracują 104 osoby. Dla porównania, w roku 2013 suma pracowników wynosiła 200 osób.

■ 5.5. Poziom zatrudnienia beneficjentów w przedsiębiorstwach społecznych

W przypadku zasobów ludzkich w przedsiębiorstwach społecznych, istotną kwestią pozostaje korzystanie z pracowników, będących jednocześnie beneficjentami działalności tej organizacji. W tego typu organizacjach można założyć, że beneficjenci stanowią będą istotną część zasobów ludzkich.

Z 84 badanych PS, 43 organizacje nie zatrudniają w swoich strukturach osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Średnia wartość zatrudnienia we wszystkich 84 PS wynosi 8,2. W sumie, w 41 badanych PS pracuje 690 osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

51% badanych PS nie zatrudnia żadnych beneficjentów. Można zatem wnioskować, że połowa badanych podmiotów to przedsiębiorstwa społeczne nie nastawione na tworzenie miejsc pracy dla osób z trudnościami na rynku pracy. Jedna trzecia organizacji zatrudnia od 1 do 10 osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, 12% od 10 do 50 osób. Znalazły się trzy podmioty zatrudniające powyżej 50 osób (ZAZ, stowarzyszenie zatrudniające po 80 pracowników będących osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym i spółdzielnia inwalidów zatrudniająca 115 osób).

Analiza oparta na porównaniu średnich wartości zatrudnienia dla poszczególnych form prawnych pokazuje, że najwięcej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym zatrudniają dwie spółdzielnie inwalidów i niewidomych (średnia 57,5) oraz ZAZ-y (średnia 36,14). Spółdzielnie socjalne są trzecim w kolejności pracodawcą dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (średnia 6,9), następnie stowarzyszenia (średnia 5,5). Najmniejszym pracodawcą dla swych beneficjentów są CIS-y (średnia 1,6) i fundacje (średnia 0,75).

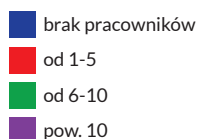
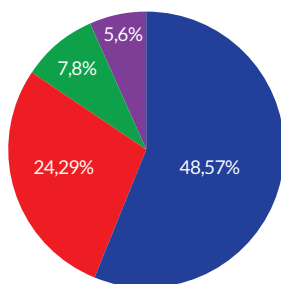
■ 5.6. Zatrudnienie i zwolnienia beneficjentów w ostatnich 12 miesiącach funkcjonowania PS

Analiza odpowiedzi na pytanie o liczbę beneficjentów, którzy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zostali zatrudnieni w badanych podmiotach pokazuje, że 48 PS (57%) nie zatrudniło takich osób, 24 PS (29%) zatrudniło między 1 a 5 osób, 7 PS zatrudniło od 6 do 10, a 5 PS zatrudniło więcej niż 10 nowych pracowników zagrożonych wykluczeniem społecznym.

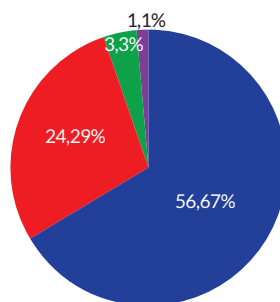
W tym samym czasie badane PS zwolniło również swoich beneficjentów z pracy. Na pytanie, ile osób skończyło zatrudnienie w PS, odpowiedziały 84 podmioty, z tego 67%

(56 PS) nie zwolniło żadnego beneficjenta, pozostałe 28 PS (33%) dokonało redukcji bądź „wypuściło” na otwarty rynek pracy swoich beneficjentów. I tak, 29% badanych organizacji rozwiązało umowę o pracę z 1-5 beneficjentami, 3 organizacje zmniejszyły stan zatrudnienia w ostatnich 12 miesiącach w skali od 6 do 10 osób. Jeden podmiot zredukował zatrudnienie w największej skali - ZAZ o 12 osób.

Liczba PES, które zatrudniły w 2015 r. beneficjentów N = 84

Liczba PES, które zwolniły w 2015 r. beneficjentów N = 84

Porównując statystyki dla obu przypadków - zatrudnienia i zwolnień osób zagrożonych wykluczeniem społecznym możemy dostrzec, że blisko trzykrotnie więcej osób zostało przyjętych (łącznie 208) niż zakończyło pracę (77).

W tym roku brak jest współzależności¹⁰ pomiędzy faktem przyjmowania nowych beneficjentów, a zakończeniem pracy przez „starych” beneficjentów w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Trudno zatem na podstawie tej próby badawczej założyć, że badane PS tworzą rotacyjne miejsca pracy (taki wniosek można było wysnuć w 2014 r.)

19 z 28 podmiotów, które zwalniały w 2015 roku beneficjentów wie, że zaczęli oni nową pracę na otwartym rynku. W grupie badanych znalazł się podmiot, któremu udało się „umieścić” na otwartym rynku pracy 10 osób. Pozostałe 9 PS, które również dokonało zwolnień w 2015 r. nie zna losów swoich beneficjentów lub wie, że pozostają bez pracy. Łącznie z 77 beneficjentów, którzy ukończyli zatrudnienie w ciągu ostatnich 12 miesięcy, 38 osób znalazło pracę poza badaną organizacją, co stanowi 49%. Można powiedzieć,

¹⁰ Współczynnik korelacji liniowej Pearsona $r = 0,428$.

że jest to wskaźnik skuteczności zatrudnieniowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym wynikający z działalności badanych przedsiębiorstw i jest on nieco wyższy niż w ubiegłorocznym badaniu - 46% i znacznie wyższy niż dwa lata temu - 38%.

Analiza średnich dla poszczególnych form prawnych (tylko podmiotów, które zadeklarowały, że w ostatnim roku dokonały zwolnień swoich beneficjentów oraz znalazły dla nich pracę na otwartym rynku) pokazuje, które PS najbardziej „dbają” o zagwarantowanie pracy dla swoich beneficjentów na zewnątrz organizacji. Są to wszystkie formy prawne poza ZAZ-ami. Najlepiej wypadają w rankingu jednak CIS-y (średnia liczba osób zwolnionych i tych, którym znaleziono pracę na otwartym rynku wynosi tyle samo) oraz stowarzyszenia.

■ 5.7. Wolontariusze

W kontekście zasobów ludzkich przedsiębiorstw społecznych, bardzo istotną informacją pozostaje poziom współpracy tych organizacji z wolontariuszami. Stanowią oni bowiem bardzo ważną część składową zasobów ludzkich przedsiębiorstwa, angażując się w jego działalność w sposób nieodpłatny.

31 z 85 badanych organizacji (37%) nie podejmowało takiej współpracy w ciągu ostatnich 12 miesięcy (w roku 2014 - 34% podmiotów). Najliczniejsza grupa z tych, którzy współpracowali z wolontariuszami - 20 % to ci, którzy przyjęli do organizacji od 1 do 5 wolontariuszy; co dziesiąte PS korzystało z pomocy więcej niż 50 wolontariuszy. Podmiotami w największym stopniu korzystającymi z wolontariatu są, jak co roku, fundacje i stowarzyszenia. Z tej formy wykorzystania pracy nieodpłatnej nie korzystały w 2015 (podobnie jak we wcześniejszych latach) ZAZ-y i spółdzielnie inwalidów i niewidomych.

W sumie, w 54 przedsiębiorstwach społecznych w ostatnim roku nieodpłatnie pracowało 2207 osób (w badaniu z 2014 roku - 1764 osób), przy średniej 26 i medianie wynoszącej 3 osoby. Wśród badanych PS znalazło się jedno stowarzyszenie, które współpracowało z 750 wolontariuszami mocno wpływając na wielkość średniej.

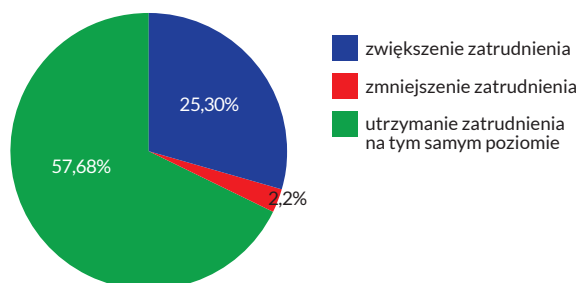
Tabela 1. Informacja zbiorcza przedstawiająca podstawowe statystyki dla pytań dot. zatrudnienia w badanych PS

	Średnia	Mediana	Maks.	Suma w 2014 r.	Suma w 2015 r.
Liczba osób pracujących w PS	24,55	8	441	1765	2038
Liczba osób pracujących na podstawie umowy o pracę	16,4	5	277	1497	1395
Liczba osób pracujących na podstawie umowy cywilnoprawnej	7,44	2	158	373	625
Liczba osób pracujących w ramach zatrudnienia subsydiowanego	1,24	0	40	200	104
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym pracująca obecnie w PS	8,2	0	115	466	690
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym zatrudniona w ostatnich 12 miesiącach w PS	2,48	0	32	101	208
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, która zakończyła pracę w PS w ostatnich 12 miesiącach	0,92	0	12	91	77
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, które po zakończeniu pracy w PS znalazły pracę na wolnym rynku	0,45	0	10	42	38
Liczba wolontariuszy, z którymi współpracowało PS	26	3	750	1764	2207

■ 5.8. Plany dotyczące zatrudnienia w najbliższych 12 miesiącach

Analizując sytuację respondentów pod kątem planowanych zmian w poziomie zatrudnienia, warto zwrócić uwagę, iż zdecydowana większość, bo 57 z 84 badanych przedsiębiorstw społecznych (68%) nie planuje zmian w tym zakresie w czasie najbliższych 12 miesięcy. Spośród pozostałych organizacji, więcej planuje jednak zwiększyć zatrudnienie - 30% badanych PS (w 2014 - 22% z ogółu) niż je zmniejszyć (tylko dwa podmioty).

Najbardziej optymistycznie podchodzą do planów zatrudnienia ZAZ-y - 6 z 7 planuje je zwiększyć, na drugim miejscu plasują się spółdzielnie socjalne - 7 z 17 też zamierza przyjąć nowych pracowników. W większości jednak badane przedsiębiorstwa społeczne nie planują zmian kadrowych, poza dwoma PS - spółdzielnią inwalidów i niewidomych i CIS-em, które planują zmniejszenie zatrudnienia.

Wykres 20. Plany dotyczące zatrudnienia w najbliższych 12 miesiącach. N=84

■ 5.9. Wpływ pracowników i członków przedsiębiorstw społecznych na ważne decyzje w organizacji

Analizując odpowiedzi uzyskane od respondentów na pytanie: „Jaki jest poziom wpływu członków i pracowników (innych niż kierownictwo) na podejmowanie istotnych decyzji dotyczących działalności organizacji?” należy stwierdzić:

- w odniesieniu do członków organizacji tylko 3% PS uznało, że nie mają oni wpływu na decyzje w PS, 29 % zaznaczyło też, że w ich przypadku sytuacja wpływania na decyzje ich nie dotyczy (CIS-y i ZAZ-y) 49% uznaje swoich członków za osoby znaczące w procesie decyzyjnym w organizacji (głównie spółdzielnie socjalne i stowarzyszenia), a kolejne 19% podkreśliło, że wpływ jest, ale na średnim poziomie.

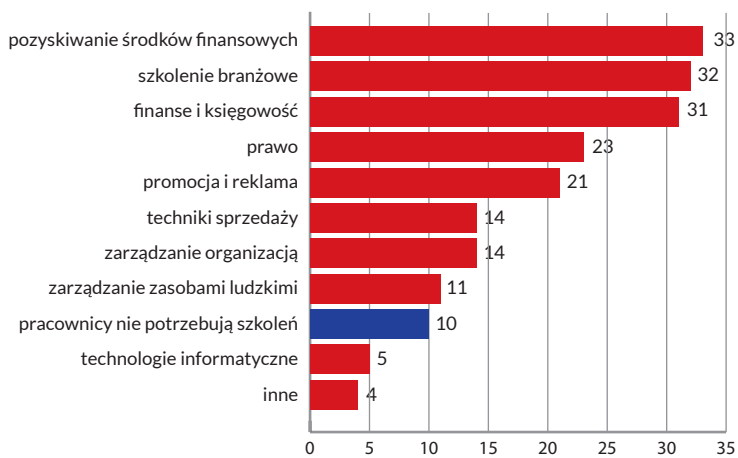
- w odniesieniu do pracowników sytuacja wygląda nieco inaczej - 10% PS deklaruje brak wpływu pracowników na decyzje w PS, kolejne 20% podkreśla, że ich taka sytuacja nie dotyczy, 22% badanych uznaje, że pracownicy mają duży wpływ na podejmowanie istotnych decyzji w organizacji (głównie fundacje, w drugiej kolejności stowarzyszenia), a 48%, że średni (głównie spółdzielnie socjalne i stowarzyszenia).

■ 5.10. Podnoszenie kwalifikacji zawodowych

Na pytanie, czy w okresie ostatniego roku pracownicy badanych organizacji korzystali z jakiegokolwiek formy podnoszenia kwalifikacji zawodowych, 57 z 88 PS (68%) udzieliło twierdzącej odpowiedzi. Wynik ten wskazuje, że pracownicy przedsiębiorstw społecznych są zainteresowani podnoszeniem swoich kompetencji i kwalifikacji w drodze edukacji formalnej, jak i nieformalnej oraz wykorzystują dostępne na rynku możliwości.

Relatywnie najmniej aktywności pod względem korzystania ze szkoleń, doradztwa, studiów wyższych i podyplomowych oraz innych form kształcenia wykazały się spółdzielnie socjalne (8 z 18) i stowarzyszenia (12 z 33).

Obszary zainteresowania doksztalcaniem pozostały bardzo podobne jak w poprzednich badaniach - zarówno jeśli chodzi o preferowane, jak i najrzadziej wskazywane obszary. Najczęściej wybieraną dziedziną (33 PS) było pozyskiwanie środków finansowych (np. z Unii Europejskiej). Na drugą pozycję w 2015 roku „wywindowały” się szkolenia branżowe (w 2014 r. na trzecim miejscu, w 2013 roku na piątym miejscu). Następnie uczestnicy wskazywali na obszar finansów i księgowości (31 wskazań). Kolejne obszary wiedzy pożądanej do uzupełnienia to prawo (23 wskazania) oraz promocja i reklama (21 wskazań), która od dwóch lat też jest w czołówce najbardziej pożądanych kierunków kształcenia.

Wykres 21. Obszary wymagające wsparcia edukacyjnego w PS. N=84, odpowiedzi nie sumują się do N, gdyż można było dokonać wielokrotnego wyboru.

- Spółdzielnie socjalne najbardziej zainteresowane były pozyskaniem wiedzy z zakresu specyfiki branży, w której działają, technik sprzedaży oraz promocji.
- Fundacje interesują się wiedzą na temat finansów i księgowości, prawa oraz szkoleniami branżowymi.
- Stowarzyszenia mają potrzeby związane ze zdobyciem wiedzy nt. możliwości pozyskiwania źródeł finansowych, finansów i księgowości oraz szkoleniami branżowymi.
- Zakłady aktywności zawodowej zaznaczyły w tym roku zainteresowanie wiedzą z zakresu branży, w której działają, prawa i promocji.
- Centra Integracji Społecznej zainteresowane są szkoleniami z finansów i księgowości oraz prawa.

- DZIAŁALNOŚĆ
EKONOMICZNA
PRZEDSIĘBIORSTWA

Jednym z najważniejszych aspektów funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych jest ich „sprawność” w generowaniu przychodów dla organizacji. Ten typ podmiotów może czerpać środki na swą działalność zarówno z pozyskiwania źródeł finansowania zewnętrznego, takich jak projekty, sponsoring, tzw. 1%, ale też z prowadzenia działalności gospodarczej i/lub odpłatnej. Sprawne poruszanie się w tych odmiennych zasadach generowania przychodu rzutuje na kondycję finansową i zasięg działalności społecznej.

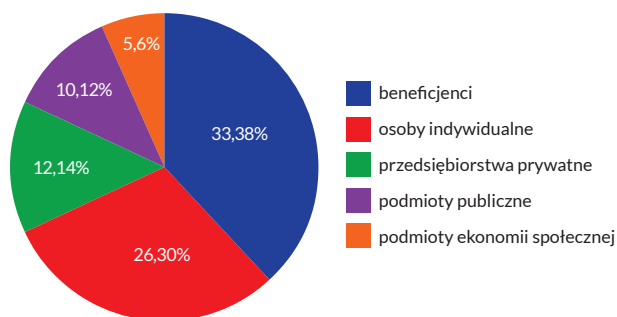
■ 6.1. Obszary działalności ekonomicznej i jej odbiorcy

Większość respondentów jako jeden z dwóch głównych obszarów swojej aktywności ekonomicznej wymienia działalność usługową (56 wskazań) czyli ok. 2/3 organizacji, które udzieliły odpowiedzi na to pytanie. Drugą w kolejności, pod względem liczby wskazań, była „innego rodzaju działalność” aniżeli podane w ankiecie - na taką wskazało 24 uczestników badania oraz działalność produkcyjna (10 wskazań). Na działalność handlową wskazywało 9 PS, natomiast przetwórstwo spożywcze oraz hodowla i uprawa były wskazywane marginalnie. Wyniki te utrzymują się od kilku lat - w roku 2014 i 2013 odsetek PS działających w branży usługowej był bardzo podobny (ok. 2/3 PS). Można zatem powiedzieć, że przedsiębiorstwa społeczne działają w dużej mierze w obszarze dostarczania usług.

Branża usługowa jest dominująca dla wszystkich form prawnych, poza 2 spółdzielniami inwalidów i niewidomych, które jako podstawową działalność podają produkcję. Najbardziej zróżnicowaną działalność podają spółdzielnie socjalne i ZAZ-y.

Pomimo tego, że 24 podmioty zaznaczyły też „inną działalność”, żaden nie napisał na czym ona polega. Były to głównie stowarzyszenia i fundacje i można domniemywać (na podstawie wcześniejszych badań), że myślały w tym punkcie o swojej działalności społecznej.

Przedmiotem analizy w badaniu byli także główni odbiorcy produktów oferowanych przez przedsiębiorstwa społeczne (można było wybrać tylko jedną odpowiedź). Najwięcej badanych przedsiębiorstw społecznych sprzedawało produkty i usługi beneficjentom - 38%, w drugiej kolejności - osobom indywidualnym (30%), dopiero na trzecim miejscu są przedsiębiorstwa (14%); 12% PS uznało za głównego klienta podmioty publiczne, a 6% inne podmioty ekonomii społecznej. W roku 2014 hierarchia wyglądała nieco inaczej: na pierwszym miejscu były osoby fizyczne, na drugim beneficjenci jako główni odbiorcy dóbr i usług.

Wykres 22. Główni odbiorcy produktów oferowanych przez PS. N=86

Przyglądając się formom prawnym w kontekście tzw. „głównego klienta” widać następujące prawidłowości:

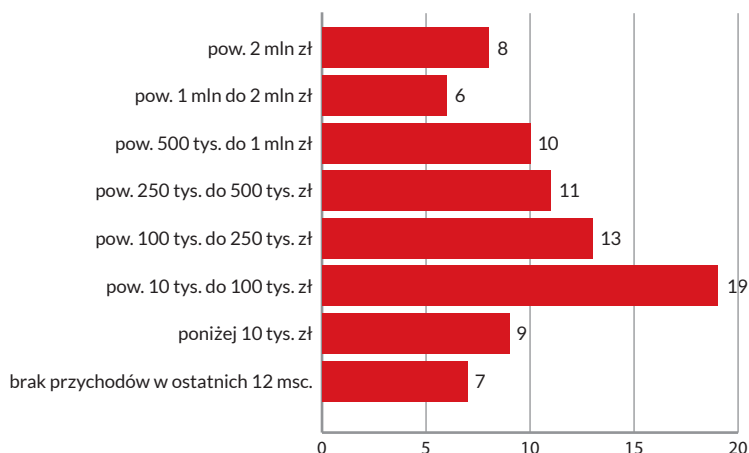
- W tym roku, inaczej niż w 2014 r. każdy CIS ukierunkowywał się na innego odbiorcę (w 2014 r. głównym klientem były przedsiębiorstwa prywatne i podmioty publiczne).
- ZAZ-y klientów poszukują wśród osób indywidualnych, następnie przedsiębiorstw (w zeszłym badaniu tak samo).
- Stowarzyszenia i fundacje oferują swe produkty głównie beneficjentom (w 2014 r. - osobom indywidualnym i beneficjentom).
- Dwie spółdzielnie inwalidów i niewidomych sprzedają swoje produkty przedsiębiorstwom.
- Spółdzielnie socjalne mają klientów wśród wszystkich typów z przewagą osób indywidualnych i podmiotów publicznych.

■ 6.2. Sytuacja finansowa przedsiębiorstw społecznych

Na podstawie rozkładu badanych przedsiębiorstw społecznych według wielkości przychodów ogółem osiągniętych w 2015 roku, możemy stwierdzić, iż najwięcej PS (19 przypadków) deklaruje osiągnięcie przychodu ogółem powyżej 10 tysięcy złotych, ale nieprzekraczającego 100 tysięcy złotych. Ta grupa była również najsilniej reprezentowana w grupie badanych w 2014, 2013 i 2012 roku. Na drugim miejscu pod względem liczebności znalazła się kategoria PS osiągających przychód powyżej 100 tys. do 250 tys. (13 PS) a na trzecim pow. 250 do 500 tys. złotych (11 PS).

Warto zwrócić uwagę na 8 przedsiębiorstw społecznych (5 stowarzyszeń, 2 spółdzielnie inwalidów i niewidomych i 1 ZAZ) osiągających przychody powyżej 2 mln złotych oraz na

7 organizacji (1 spółdzielnia socjalna, 5 stowarzyszeń i 1 fundacja), które nie osiągnęły przychodów w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

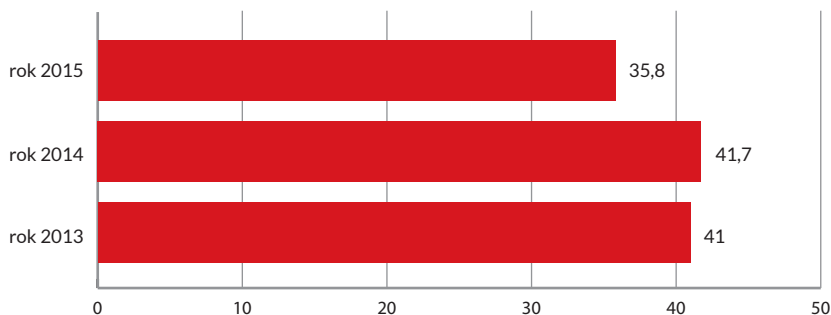
Wykres 23. Przychody PS w 2015 r. N=83

Poza dwiema spółdzielniami inwalidów i niewidomych, pozostałe PS charakteryzuje bardzo duża rozpiętość przychodów osiągniętych w 2015 r. Tak jak w poprzednich edycjach badań, zarówno fundacje, jak i stowarzyszenia plasują się we wszystkich przedziałach przychodów w zbliżonych proporcjach. Jedyna różnica polega na tym, że w grupie PS nie osiągających żadnych przychodów jest 5 stowarzyszeń i 1 fundacja.

Wśród spółdzielni socjalnych 1/3 stanowiły te, których przychód oscyluje pomiędzy 10 a 100 tysiącami złotych (mniej niż w 2014 r. i 2013 r.). Kolejna 1/3 spółdzielni to grupa osiągająca przychody pow. 100 tys. do 250 tys. Pozostała 1/3 spółdzielni osiąga przychody powyżej 250 tys. (w tym dwie w przedziale pow. 500 tys. do 1 mln). Pogłębiając analizę o wiedzę na temat podmiotów założycielskich okazuje się, że istnieje zależność między tym, kto powołał spółdzielnię socjalną, a wysokością przychodów. Z sześciu spółdzielni, których przychód w 2015 roku znajdował się w najwyższych trzech przedziałach (od 250 - 500 tys., pow. 500 tys. - 1 mln, pow. 2 mln złotych) pięć było założonych przez osoby prawne.

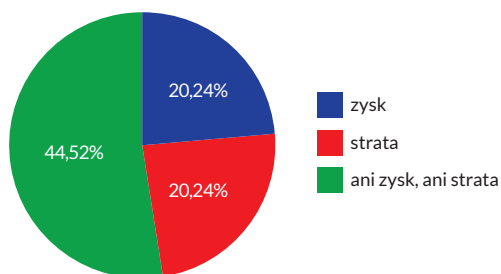
W przypadku funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych na rynku, niezwykle istotnym pozostaje poziom przychodów z prowadzonej przez nie działalności ekonomicznej. Odpowiednio wysoki przychód z tej działalności warunkuje stabilność organizacji na rynku, umożliwia on realizację działań społecznych i zapewnia większą autonomię finansową tego rodzaju podmiotom.

Średnia wartość dla badanych PS w 2015 r. wynosi 35,8% udziału przychodów z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem, mediana - 20. Analizując zagadnienie na podstawie porównania średnich obliczonych dla deklarowanego odsetka przychodów z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem w trzech kolejnych latach badania, widzimy, iż proporcje te nieco spadły w stosunku do lat 2014 i 2013.

Wykres 24. Średni udział procentowy przychodu z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem.

Kolejnym elementem badania kondycji finansowej PS było pytanie o wynik finansowy z działalności ekonomicznej w ostatnich 12 miesiącach funkcjonowania PS. W roku 2015 zysk z prowadzenia działalności ekonomicznej wykazało 24 % PS (w 2014 r. - 39% 2013 r. - 40%, w 2012 r. - 60% PS). Widać zatem wyraźną tendencję zmniejszania się liczby PS deklarujących osiągnięcie zysku z działalności ekonomicznej. Duża część badanych nie zadeklarowała ani zysku ani straty - 52% PS, 24% PS wykazała jednak w ostatnim roku stratę (w 2014 r. - 17%).

Wykres 25. Efekt prowadzonej przez PS działalności ekonomicznej. N = 84

Biorąc pod uwagę formę prawną organizacji, nie można wskazać żadnej, która wykazywałaby w większości zysk, jako efekt działalności ekonomicznej.

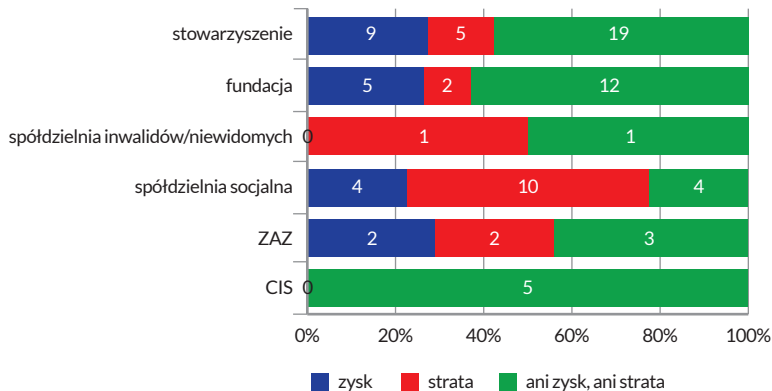
Inaczej niż w roku 2014 spółdzielnie socjalne wskazywały na zysk w znikomym odsetku - tylko 4 z 18 zadeklarowały pozytywny wynik finansowy, gdy rok wcześniej 9 z 15 spółdzielni socjalnych deklaroowało zysk.

Stowarzyszenia to podmioty, które cechuje głównie bilans zerowy (wy tłumaczeniem może być fakt, że większość z nich prowadzi tylko statutową działalność odpłatną, która co do zasady nie może generować zysku). Ok. 25% stowarzyszeń osiągnęła jednak zysk w 2015 r. (w 2014 - niemal 40%).

Fundacje, tak jak stowarzyszenia wskazują głównie (12 z 19) na brak zysku, ale i stratę. 5 z 19 fundacji wskazała zysk, a 2 stratę.

Z dwóch spółdzielni inwalidów i niewidomych, które odpowiedziały na pytanie o efekt działalności ekonomicznej w 2015r. jedna zakończyła ostatni rok „na stracie”, a druga bez zysku, ale i bez straty. Od badań w 2012 r. sytuacja tego typu PS nieustannie jest zła.

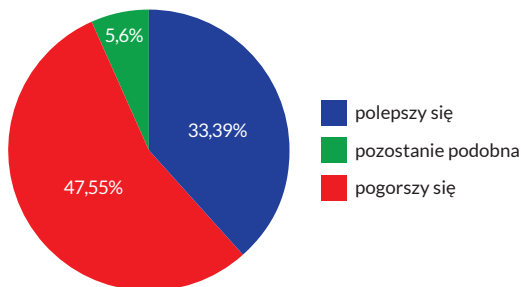
CIS-y, jako te, które nie mogą prowadzić działalności gospodarczej generującej zysk, przyznały, że nie osiągnęły „ani zysku, ani straty”, natomiast 7 ZAZ-ów podzieliło się na 3 części: 2 odnotowały stratę, 2 osiągnęły zysk, a 3 ani zysku, ani straty.

Wykres 26. Efekt prowadzonej przez PS działalności ekonomicznej z podziałem na formy prawne. N=84

Drugim czynnikiem świadczącym o kondycji przedsiębiorstwa może być tzw. wskaźnik optymizmu w zakresie prowadzonej działalności ekonomicznej. Pytaliśmy zatem przedsiębiorstwa społeczne, czy przewidują, że w najbliższych 12 miesiącach ich sytuacja finansowa się poprawi, pogorszy czy może pozostanie bez zmian.

55% badanych przedsiębiorców społecznych przewiduje, że ich sytuacja finansowa, w porównaniu do roku poprzedniego, nie ulegnie większej zmianie. 39% PS uważa, że ich kondycja finansowa polepszy się, co oznacza wzrost optymizmu w stosunku do badań z 2014 (tylko 20% PS uważało w zeszłorocznej edycji, że ich sytuacja poprawi się). Pozostała grupa - 6% przedsiębiorstw społecznych przewiduje pogorszenie sytuacji finansowej swojej organizacji (w 2014 - 17%).

Wykres 27. Predykcja sytuacji finansowej PS. N=85

Uwzględniając formę prawną organizacji, warto zauważyć, iż relatywnie optymistyczne przewidywania co do przyszłej sytuacji finansowej charakteryzują ZAZ-y, na drugim miejscu - spółdzielnie socjalne. 6 z 7 ZAZ-ów i połowa spółdzielni socjalnych przewiduje, że ich sytuacja poprawi się w ciągu najbliższych 12 miesięcy.

Stowarzyszenia i fundacje w większości nie przewidują zmian - ani pogorszenia ani poprawy swej sytuacji, choć w obu przypadkach znalazło się po 5 organizacji uważających, że rok 2015 będzie trudniejszy finansowo. Żaden ZAZ nie boi się pogorszenia sytuacji w 2016 r., a wśród 18 spółdzielni, które odpowiedziały na to pytanie obawy nt. kondycji finansowej ma tylko 1 spółdzielnia socjalna.

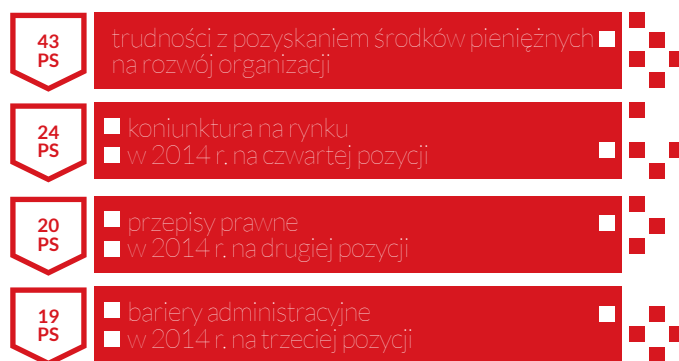
Stowarzyszenia, fundacje i CIS-y w większości przewidują, że sytuacja finansowa ich organizacji w 2016 r. pozostanie bez zmian. Z dwóch spółdzielni inwalidów i niewidomych, jedna uważa, że rok 2016 będzie taki sam, a druga, że gorszy.

6.3. Bariery i słabości prowadzenia działalności ekonomicznej

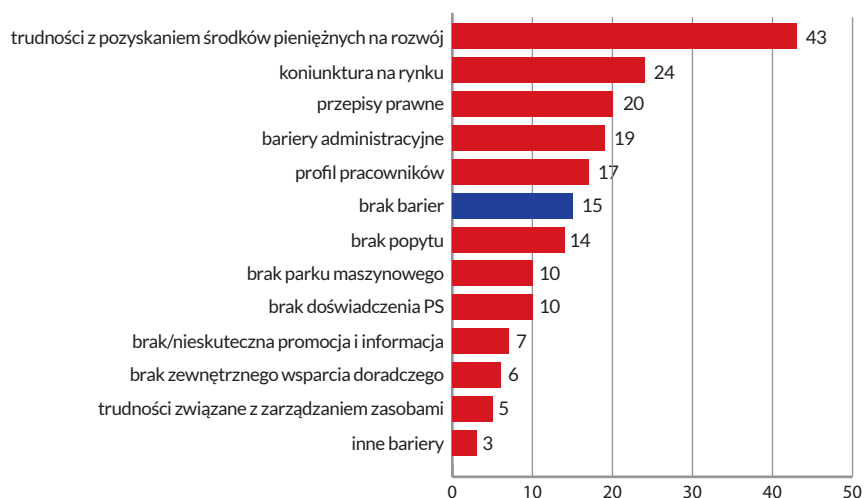
Istotną częścią przeprowadzonych badań są odpowiedzi na pytanie o główne bariery i słabości prowadzenia działalności ekonomicznej przez respondentów. Uczestników badania poproszono o wskazanie maksymalnie 3 najważniejszych barier i słabości, które utrudniają działalność ekonomiczną ich organizacji. Spośród 85 respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie, aż 15 PS wskazało, iż takich barier lub/i słabości nie dostrzega (w 2014 r. - 10, a w 2013 r. tylko jedno stowarzyszenie).

Jak co roku, zdecydowanie najczęściej padającą w tym kontekście odpowiedzią były trudności z pozyskaniem środków pieniężnych na rozwój organizacji - wskazywało na nią blisko 43 PS.

Hierarchię barier wskazywanych przez badane PS przedstawia poniższy schemat

Warto zwrócić uwagę, że wyżej wymienione bariery są zupełnie niezależne od przedsiębiorstw społecznych, nie wynikają z ich słabości, braku zasobów, doświadczenia itd., tylko są barierami zewnętrznymi, w tym systemowymi. Dopiero na piątym miejscu pod względem uciążliwości dla prowadzenia działalności PS znajdują się: profil pracowników (17 PS), braki związane z wyposażeniem (10 wskazań), brak doświadczenia PS w prowadzeniu działalności gospodarczej (10 PS) czy brak lub nieskuteczna promocja (7 PS).

Wykres 28. Najważniejsze bariery utrudniające działalność ekonomiczną. N = 85. Liczba wskazań nie sumuje się do N, bo można było wskazać kilka barier.

Analizując bariery rozwoju przedsiębiorstw społecznych ze względu na ich formę organizacyjną, można wskazać, iż stowarzyszenia wskazują przede wszystkim na trudności z pozyskaniem środków pieniężnych na rozwój organizacji oraz niejasne przepisy prawne (identycznie jak w ubiegłorocznym badaniu). Podobnie fundacje borykają się przede wszystkim z brakiem finansów na rozwój organizacji, co ciekawe na drugim miejscu pod względem liczby wskazań znajduje się odpowiedź, że fundacje nie dostrzegają barier w funkcjonowaniu. Dla spółdzielni socjalnych największy problem stanowi: zła koniunktura na rynku, brak doświadczenia w prowadzeniu działalności ekonomicznej oraz trudności z pozyskaniem środków na rozwój. Dla dwóch spółdzielni inwalidów i niewidomych jedynym wspólnym problemem jest profil pracowników, natomiast dla ZAZ-ów nieodmiennie od lat - profil pracowników i przepisy prawne (niestabilne, zmienne). CIS-y natomiast cierpią na brak możliwości pozyskiwania środków finansowych, niejasne przepisy prawne i biurokrację.

Wydawca:
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie
ul. Piastowska 32
30-070 Kraków
www.es.malopolska.pl